

דוד המלך - קוים לדמותו של מנהיג*

דוד¹ בן ישי, מלך ישראל, מסמל באישיותו את השלטון וההנהגה לה נכסף עם ישראל אלפי שנים. הוא נזכר בתנ"ך למעלה מאלף פעמים (יותר משלושת האבות גם יחד!) ובתפילת שמונה-עשרה נתקנה ברכה מיוחדת²: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך". גם בברכת ירושלים, הקודמת לה³, כרוך בנין ירושלים - "ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם" - בהמשך: "וכסא דוד מהרה לתוכה תכין". בברכת לבנה, שהיא כקבלת פני שכניה⁴ - "נוהגים לומר דוד מלך ישראל חי וקיים, שמלכותו נמשלה ללבנה, ועתיד להתחדש כמותה וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקב"ה..."⁵.

לפיכך ברצוננו להתבונן בדמותו של דוד, כמודל למנהיג רצוי.

כמובן, אין חיבור זה מתיימר להקיף את דמותו הנשגבה של מלך ישראל, לא לבאר את כל מעלליו הכבירים, ובודאי שלא לרדת לעומקו של ספר תהילים, כי אם לשרטט קוים מדמותו בעזרת התבוננות סלקטיבית במקראות ובחז"ל. נתמקד בתכונה מרכזית שממנה נגזרות אולי כל היתר.

-
- * מוקדש לזכרו של דוד איזנר ז"ל - אח אמי, איש נקי כפיים ובר-לבב, שהלך לעולמו בחג השבועות תשנ"ז.
תודתי לאמי מיכל ואחי משה, שהקלידו את המאמר.
1. ננקוט במהלך דברינו 'דוד' בכתוב חסר (עפ"י דעת מקרא).
 2. תפילת שמונה עשרה ברכה 15, סידור אשכנז.
 3. אמנם היו זמנים ומקומות בהם הברכות היו מאוחדות (ינתיב בינה' לרב יעקובסון, חלק א', עמ' 326).
 4. סנהדרין מב ע"א.
 5. שו"ע או"ח (תכ"ו, ב בהגהת הרמ"א).

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

ואלו דברי הכוזרי (מאמר ג', ג):

"החסיד הוא האיש המפקד על מדינתו שנותן לכל יושביה את לחם חוקם ומספק להם כל צרכם במידה נכונה והוא נוהג בכולם בצדק, לא יעשוק איש מהם, ולא ייתן לאיש יותר ממנתו הראויה לו - כי על כן הוא מוצא את כולם בשעה שהוא צריך להם, נשמעים לו, ממהרים להיענות לקריאתו, עושים ככל אשר יצוו ונוהרים מכל אשר יאסור עליהם."

ובהרחבה: העומד בראש מדינה צריך שידע לתת לכל כוח באומה את ביטויו, להתייחס לכולם בצדק ולאפשר להם לבצע את תפקידם - בלי ל"עבור גבולם".

תכונה זו בלטה בדוד: (מתוך מאמרי ראי"ה, עמ' 84):

"דוד דגלי מסכת כתיב ביה יראך יראוני וישמחו, שאול דלא גלי מסכת כתיב ביה וככל אשר יפנה ירשיע". (עירובין נ"ג). הנצחון על המתנגדים ביחוד בענינים הרוחניים מצטייר בשני פנים: הא' להראות את הצד הרע שיש באותו הענין שהוא רואה לנגד לו, ובהראות צד הרע ישמע העם וימו אחרי המדרך הטוב. אמנם, לכל דבר רע יש אחזק ענין טוב שמצדו הוא מושך את הלבבות אליו, על כן, אעפ"י שיש צדק גדול בהוראת הצד הרע, מ"מ כל זמן שרק התכונות הרעות ישמיע - יפעל רק שהשומעים הישרים ירשיעו את המתקוממים, אבל המתקוממים עצמם הם מכירים את הצד הטוב, הקטן, שיש בענינם, שזכשיל שהם רוצים באותו החלק הטוב הם המנצחים ומרשעים, על כן לא יהיה הנצחון על הרשעה נצחון שלם, כיון שהאויב עצמו מחזיק ברעתו ומוצא את צדקו בגרעין הטוב שלו, וזה נובע מפני שלא גלה המעמיד על האמת את המסכת בשלמותה.

אבל באופן ב' מי שמגלה את כל ההשקפות הכלליות, ומגלה גם את הגרעין הטוב שיש ברע המרובה, ומברר את סיבת החיבה שיש להמחזיקים בדברים שהרע מרובה בהם, שהוא מפני איזו קורטוב של טוב הנגבל בו, ועל כן הוא מראה לכל שצריך להציל את הגרעין הטוב

בעצם טובו, ולהשמר מכל הדברים הרעים והגורמים לו, אז גם האויבים עצמם נמלאים טוב, וכיון שהם משכילים יותר ממה שהשכילו לפני זה, אז משלימים הם עם הצדיקים המחזיקים בהטוב המרובה הכללי, על כן דוד דגלי מסכת כתיב ביה ויהי דוד לכל דרכיו משכיל, שמשכילים ומדריכים להועיל, להכר את הטוב בעצם, ולהשמר מכל רע שיוכל להיות גם בחפוש דרך טובה וענינים טובים.

כלומר: "אין שקר שלא יהיה בו קצת אמת"⁶ ולכן הנלחם במתנגדיו מלחמת חרמה, וטוען שהם רעים לחלוטין - עשוי הצליח להכניעם. אך לא לשכנעם. הסיבה לכך היא שבאמת יש "גרעין טוב", נקודת אמת, בדרכם של המתנגדים, שתפקידם להביאה לידי ביטוי בעולם. אם ילחמו כנגדם מלחמת-הכחדה, אולי יצליחו לחנוק זמנית את נושאה, אך תכונתם הנפשית תשוב ותפרוץ, ואולי ביתר שאת. ובלבושים מעוותים עוד יותר, כי עליה להיגלות בעולם ויהי מה.

מדרגת דוד המלך הייתה, שידע להביא לידי ביטוי שלם, לא רק את תכונות נתיניו הנאמנים כ'מושל', אלא גם של מתנגדיו, ולכן זכה 'להשכיל'⁷ אותם. כשאדם חש שהוא רצוי, וזולתו סבורים שיש לו מה לתרום, נקל לו לבחון שוב את דרכו, ולהודות שגם החולקים עליו צודקים במידה רבה. ממילא ייגש לתקן ממעלליו הרעים, מונוך בטחון עצמי שיחודו לא יתעמעם. אמנם נדגיש: אין הכוונה להשלות אנשים שחיוניים הם ובכך להרגיעם, כי אם לעזור להם לחשוף טוב אמיתי פנימי שבהם.

אף מבחינה רוחנית הדבר מובן: אם תפקידו של נושא דגל הרשעה היה-בהסתכלות עליונה- להביא לעולם נקודה מסוימת, כשנקודה זו נקלטה, תם תפקיד הרשע הסובב לה והרי הוא נמוג מן העולם. הרחבה של תכונה נשגבה זו, היא היכולת להבחין בנקודת האמת, מגמת הרצון האלוקי, גם בארועים הפוקדים את האדם.

6. מאמרי רא"יה.

7. בנין הפעיל, גרם למתנגדיו להשכיל.

דוד המלך - קיום לדמותו של מעניה

לחיות בעוצמה כזו, להקשיב לקול אלוקים הדובר אלינו בתהפוכות העיתים, בדעות נוגדות לשלנו ובמעללי יצרי איש - זהו שורש גדולתו של דוד המלך.

ננסה לבחון באור כזה מאורעות בחייו.

"מוזר הייתי לאחי, ונכרי לבני אמי"

אחת הסכנות הגדולות האורבות למנהיג מורם מעם, היא ניתוק מהעם הפשוט. מי שפתרנו לרעבים הוא "אם אין לחם יאכלו עוגות"⁸, עלול למצוא את עצמו מוצא להורג. אחת העצות לכך, במציאות ובספרות, היא, שהשולט ירד מכיסאו, מרצון או מאונס, ויחיה זמן מה כאדם פשוט. בדרך זו ישכיל להבין את הלך רוחו של ההמון. כן קרה לשליטים, משלמה המלך, ש"היה מחזור על הפתחים"⁹ ועד "בן המלך והעני"¹⁰ להבדיל.

אצל דוד המלך, הוקדמה רפואה למכה. כדי לבנות את נפשו הרגישה, הקשובה לכל אדם, גדל דוד כרועה צאן פשוט - והרבה פחות מזה.

הקב"ה שולח את שמואל "אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך"¹¹, תחת שאול ש"מאסתיו ממלוך על ישראל"¹² אלא שאין הקב"ה מודיע לנביאו מיהו המלך החדש: "ומשחת לי את אשר אומר אליך"¹³. זיהי כבואם וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו. ויאמר ה' אל שמואל: אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו, כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעיניים, וה' יראה ללבב... ויעבר ישי

8. מיוחס למרי אנטואנט, מלכת צרפת שהוצאה להורג.

9. גיטין סח, ע"ב.

10. סיפור של מרק טויין על מלך אנגליה המוחלף בטעות בבן עניים, ולומד רבות מכך.

11. שמואל א' (להלן ש"א) טז, א.

12. שם שם ג'.

13. שם ו' י"ג.

שבעת בניו לפני שמואל ויאמר שמואל אל ישי לא בחר ה' באלה... התמו הנערים? ויאמר: עוד שאר הקטן והנה רועה בצאן. ויאמר שמואל אל ישי: שלחה וקחנו, כי לא נסב עד בואו פה. וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עיניים וטוב ראי ויאמר ה' קום משחהו כי זה הוא. ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו.¹⁴

התמיהות בפרשה זו רבות: מדוע לא הורה הקב"ה לשמואל למשוח את דוד, במקום להעביר את הנערים כולם? כיצד התרשל צדיק כיושי ש'מת רק בעוון נחש'¹⁴ במילוי מצוות הנביא ולא הביא כל בניו? רק לאחר שאלת הנביא הזכיר ישי כבאקראי, שגם דוד קיים ואף לא הציע להביאו. שמואל הוצרך להכריז: "כי לא נסוב עד בואו", ואז מובא דוד. "אין אומרים כי לא נסוב אלא למי שאמר הבה ונסוב"¹⁵. שמואל עצמו מהסס להכריז "נגד ה' משיחו" וצריך זירוז: "קום משחהו כי זה הוא".

גם לאחר משיחתו ממשיכים האחים להתייחס לדוד בזלזול. אין הוא בין הלוחמים מול גלית אלא נער שליח¹⁶, וברגע שהוא מתעניין בדברי גלית - "וישמע אליאב אחיו הגדול בדברו אל האנשים ויחר אף אליאב בדוד, ויאמר: למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר, אני ידעתי את זדונוך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת"¹⁷ אין איש מעלה על דעתו להציבו מול גלית! ולא עוד, אלא שבעיני אליאב, האיש שנדמה לשמואל כמלך, אין התעניינותו כי אם רוע-לב ידוע מכבר!

הפלאים רבים: "הכל שרשרת אחת מפלאי הבורא שצירפם יחד כדי לברוא אורו של משיח... בשר ודם שהקב"ה חפץ להשליטו על כל מעשיו ולעטרו בכתר מלכות מעין דוגמא של מעלה, לכונן כיסאו עד העולם, הוא משליטו תחילה על בשרו ודמו שלו, שלא יתנשאו על

14. גמרא בבא-בתרא יז, ע"א.

15. ספר התודעה, עמי שייח בהרחבה.

16. ש"א יז, י"ז.

17. שם, שם כ"ח.

דוד המלך - קים לדמותו של מנהיג

רוחו, ושם עליו משמר שלא תשלוט בו עין רעה משל אחרים, ולא עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה משל עצמו. מי ששלם בשלוש מידות אלה: עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, הוא לבדו ראוי למלכות" כך עשה הקב"ה את דוד מלכו משיחו¹⁸.

ומה ראתה משפחתו? אמרו חז"ל שישי חשש שבהיותו צאצא של רות המואביה אין הוא ראוי לבוא בקהל, ופרש מאשתו כמה שנים. לבסוף שחרר שפחה על תנאי: אם כשר אני לבוא בקהל - שחרורך שחרור, ואם לאו - הרי את נשאת שפחה ומותרת למואבי. "אשתו שהייתה צדקת ביותר נצטערה צער גדול על שצדיק זה, בעלה, פרוש ממנה, והייתה מתאוה להעמיד ממנו עוד זרע אנשים. ראתה השפחה בצער האישה, אמרה לה: עשי בי כמעשה שעשתה לאה ברחל אחותה"¹⁹ והרתה את דוד.

"בקשו בניה להורגה ואת בנה דוד, כיון שראו שהוא אדום. אמר להם ישי הניחו לו ויהיה לנו משועבד ורועה צאן והיה הדבר טמון עד עשרים ושמונה שנים"²⁰. על כן מתפלל דוד: "למנצח על שושנים"²¹ לדוד. הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש. טבעתי בין מצולה ואין מעמד... כלו עיני מיחל לאלקי. רבו משערות ראשי שנאי חנם, עצמו מצמיתי אויבי שקר, אשר לא גולתי אשלם"²² - "כיון שלא היה אדם בכל העם שידע למה דוד מרוחק מכל אנשי ביתו, היו נותנים לבם לשער עליו הרבה דברים שלא היו בו והיו טופלים עליו אשמות רבות, תחילה מספק וכיוון שלא היה מי שיכחיש נעשו הספקות ודאיות. וכל איש ישראל ידע את דוד כי ברע הוא. וכבר לא היה איש חושש לפגוע בכבודו של דוד שהכל אמרו... יודעיו מקרוב שנאוהו, אנו על

18. ספר התודעה, עמ' שכ"א.

19. שם שכ"ג, על פי מדרש ילקוט המכירי.

20. שם במדרש.

21. נרח-קוץ.

22. תהילים סט, א' ה'.

אחת כמה וכמה²³.

ממשיך דוד בתהילים: "כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלימה פני, מזור הייתי לאחי ונכרי לבני אמי כי קנאת ביתך אכלתני וחרפת חורפיך נפלו עלי. ואבכה בצום נפשי ותהי לחרפות לי ואתנה לבושי שק ואהי להם למשל. ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר. ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אלקים ברוב חסדך ענני באמת ישעך"²⁴.

אין ישי מעלה בדעתו להציג בפני שמואל את המזור המנודה, חרפת המשפחה, המהלך יחידי במדברות, המשלם מרצונו כמודה באשמה, את גזלות הסביבה, בדיחת בתי המרוח!²⁵

ואף לאחר משיחת דוד מכוסה גדולתו, ואביו שומר את הדבר. אחי דוד לא חפצו להכיר באמת הסותרת מה שידוע להם²⁶. יתכן גם ש"אומרו ששמואל משח את דוד בקרב אחיו, אין פרושו שבתוכם ולפניהם משח אותו, כי אם שבחר אותו מקרב אחיו והבדילו מהם ואז משחו בינו לבין עצמו או לפני אביו לבד"²⁷.

הגמרא מתארת רב שיח במשיחת דוד²⁸:

דוד: אודך ה' כי עניתני.

ישי: אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה (זה דוד)²⁹.

אחי דוד: מאת ה' היתה זאת (היא נפלאה בעינינו)³⁰.

שמואל: זה היום עשה ה' (שמואל היה מתנבא שסופן לגיל

ולשמוח בו שיושיעם מאויביהם)³¹.

23. ספר התודעה, עמי שכ"ד, ושם מרחיב.

24. תהילים סט, א-ד, וכל המזמור בכיוון זה.

25. "כיוון שבא שמואל למושחו, היו ובני עומדים ברתת ואימה, אמרו לא בא שמואל אלא לבזותנו ולהודיע לישראל שיש לנו בן פסול ואמו של דוד שמחה מבפנים ועצובה מבחוץ. כיוון שנטל כוס ישועות שמחו כולם."

26. ספר התודעה, עמי שכ"ח.

27. אברבנאל לשי"א, טז, י"ג.

28. מסחים קיט, ע"א.

29. רשיי שם.

30. תהילים קיח.

אחי דוד :	אנא ה' הושיעה נא.
דוד:	אנא ה' הצליחה נא.
ישי:	ברוך הבא בשם ה'.
שמואל:	ברכנוכם בשם ה'.
כולם:	אל ה' ויאר לנו.
שמואל:	אסרו תג בעבותים.
דוד:	אלי אתה ואודך.
כולם:	אלקי ארוממך ³² .

דומה שמתואר כאן תהליך עיכול לא פשוט של האחים ש'האבן הנמאסת היא ראש פינה'.

"אדמוני עם יפה עיניים"

אף על פי שאמר ה' לשמואל "כי האדם יראה לעיניים וה' יראה ללב³³" ברי כי אין עיני שמואל כעינינו: "אפשר שמואל שנכתב עליו "כי נאמן שמואל לנביא לה" היה טועה!?"³⁴ אלא שראה באליאב מידות טובות, ודווקא מדוד - נבהל: "וישלח ויביאהו והוא אדמוני. כיוון שראה שמואל את דוד אדמוני נתיירא: אמר: זה שופך דמים כעשיו. אמר לו הקב"ה: עם יפה-עיניים. עשיו מעצמו הורג, אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג"³⁵.

(נציין, שרש"י מפרש את פרק ס"ט בתהילים, לא על בדידותו ונדויו של דוד כי אם על עם ישראל כולו. את הפסוק "מזור הייתי לאחי מסביר רש"י: "לעשיו").

אכן יהודי מזור - גיבור להרוג ויפה-עיניים. מדעת סנהדרין,

31. לעיל, הערה 29.

32. לעיל, הערה 30.

33. ש"א טז, ז.

34. ילקוט שמעוני במקום.

35. לעיל, הערה 34.

בשליטה. אם כן, מה לדוד ולאדמומיות עשיו שופך הדמים? דומה כי כאן למדנו שיש בכוח דוד לממש גם את 'נקודת האמת', התכונה האלקית, שיש ללומדה מעשיו³⁶: אומץ הלב, היכולת לשפוך דמים בשעת הצורך ו'בטבע האדמימות הנטועה בו השתמש ללחום מלחמות ה' ולהכרית מעיר ה' כל פועלי אוון וזה הנרצה בעיני ה' שהגם שנמצא נטייה רעה בטבעו, הוא ימשול בה מצד צדקתו וטוב בחירתו"³⁷.

עולה בידינו שדוד התמודד לא רק עם חשד ממזרות מוטעה, כי אם גם ב'אדמומיות' טבעית שהיתה בו, עוצמה פנימית הרסנית הצריכה ריסון והכוונה. יתר על כן: ישנה בעיה אמיתית בדרך לידתו של דוד: "וברותי מכם המורדים והפושעים ביי"³⁸ - "אמר רבי לוי: אלו בני תשע מידות... בני תמורה...". כלומר "שיש לו ב' נשים וכסבור לבוא על זו ובא על אחרת. לשון אחר:... שהוא סבור לבוא על אישה אחרת ונמצאת שהיא אשתו וקרובים לממזרות שהרי נתכוון לניאוף"³⁹. אמנם ישי לשם שמים נתכוון, אך דומה שדוד בבחירתו החופשית נאלץ להתמודד גם עם ליקוי רוחני טבעי בהיותו בן תמורה⁴⁰.

אין הבעייתיות מצטמצמת לדוד בלבד, כי אם בכל שושלתו היא נמצאת, לפניו ולאחרי: מעשה לוט ובנותיו, הקשר החריג של יהודה

36. במספר מקומות דומה שרמזו חז"ל שאף לעשיו יש מה לתרום לבניין האומה הישראלית. יש תביעה כלפי יעקב על כך שלא השיא לו את דינה שיכלה להחזירו בתשובה. העונש הוא מעשה שכס (בראשית רבה פ, ד), וראשו קבור במערת המכפלה (תרגום יונתן, בראשית נ"ג) כלומר: שורשו הרוחני. "ועל כן "ראיתי פניך כפני אלקים" אמר איש האמת יעקב איש תם ודברו לא ישוב ריקם, ואהבת אחים של עשו ויעקב תעלה על כל אותן המהומות שהרשעה הנכרכת בטומאת הגוויה גררה אותו, תתגבר עליהן ותהפכן לאור ולחסד עולם. דעה רחבה זו ממותקת במיתקה ודבשה של תורת אמת צריכה להתלוות עם כל אורחותינו באחרית הימים, למחתם אורייתא בהיכלא דמלכא משיחא בהפיכת מירא למתיקא וחשוכא לאורה". (אגרות הראי"ה, חלק א', אגרת קיב).

37. המלבי"ם כאן.

38. יחזקאל כ' ל"ח.

39. נדרים, כ, ע"ב ופירוש המיוחס לרש"י שם.

40. הרב קוק, דרשות לשבועות.

דוד המלך - קיום לדמותו של מנחם

ותמר, נישואיהם הבעייתיים מאד של בועז בן השמונים⁴¹ אלמן טרי ושכול מעשרות בניו⁴², לאלמנה עניה ובעיקר - מואבית. כך אמר הגואל' שסרב לשאתה: "ראשונים לא מתו אלא בשביל שנטלו אותה, אני אלך ואטלה לי שאני מערב פסול בבניי?! ולא היה יודע שכבר נתחדשה ההלכה: ... מואבי ולא מואבית"⁴³.

כפי שנראה הלכה זו הייתה רופפת עוד זמן רב, ובודאי שלחזוקה לא תרמה העובדה שמלמדים אותנו חז"ל: "ויקח בועז את רות - אמרו: אותה הלילה שבא עליה מת"⁴⁴. גם בהמשך, השושלת עוברת דרך קשר בעייתי מאד בין דוד ובת-שבע. נשואי שלמה ונעמה העמונית-אם המלך רחבעם- נתקלו בבעייה דומה של קיבוע ההלכה - עמוני ולא עמונית⁴⁵. קיים גם מיוזג של בית דוד ובית אחאב הרשע⁴⁶ שכמעט שהכרית את בית דוד⁴⁷. רצף כזה בודאי כונה עליונה מיוחדת בו. כותב הרב טייכטל⁴⁸:

והנה מכואר בספרי המקובלים, שבעת שהשי"ת רוצה לעשות איזה דבר גדול בעולם שנוגע לעליונים בשמי שמים ולתחתונים בארץ, אז הי"ת מעטף דבר זה בכמה מיני עיטופים, ואפילו באמצעים שאינם נאים ועוד הם כעורים. כדי שלא ידגישו בזה הדינים והמקטרגים. ואלמלי היה נעשה בפומבי, תיכף היה עולה המקטרג לקטרג, ומדת הדין היתה מעכבת בדבר. וזה לשון הש"ך (על התורה בפרשת

-
41. ילקוט המכירי, תהילים קיט, יד וכפשט הפסוק "הטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים" (רות ב, ז).
42. על פי בבא בתרא, צא, ע"א. לפי רות רבה: לא נפקד בנינים.
43. ילק"ש, רות, תרו.
44. שם תרח, וספר התודעה עמי שי"ד.
45. "רבות עשית אתה ה' אלקי, נפלאותיך ומחשבותיך אלינו, מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד. אמר לו: עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו" (ההיתרים: מואבי ולא מואבית, עמוני ולא עמונית) (על פי יבמות, עז, ע"א).
46. מלכים ב', ח, כ"ז.
47. שם יא.
48. בספרו 'אם הבנים שמחה' עמי קכג.

"וישב": "שמעתי בשם הר' יעקב ארי"ז ז"ל, שקיבל מרכותיו. למה היחס והשררה והמלכות של ישראל יהיה על זה הדרך, שהרואה יראה שח"ו יהיה צד ממזרות?". עיי"ש שחשב כל ההשתלשלות של משיח. שהיתה על דרך מכוערת ופריצות. "אלא, שעשה הקב"ה כן, כדי להביא מלך המשיח בהיסח הדעת, כדי שלא יקטרג המקטרג, כמו שאמר בזהר... ולזה רמזו ז"ל נחש, מציאה, משיח - באין בהיסח הדעת של מקטרג... ועשה הקב"ה כן, כדי שיסיח השטן דעתו ויאמר: השררה והמשיח אל יבואו אלא מהיחס והקדושה, ולא יבוא על זה הדרך", עיי"ש שהארץ בזה. ועין ג"כ בספר הקדוש "מגיד מישרים" (בפרשת ויגש), דהמלאך גילה לרבינו הב"י הטעם שאיצטרך דוד ומלכא משיחא דייתו מרות המואביה. משום דע"י כל "אית לה תוקפא לאתקפא על ההוא סטרא", עכ"ל.

מבלי להתיימר לרדת לעומקם של דברים, דומה שכוחו של מלך המשיח הוא דווקא בהעלאת הכוחות השפלים בעולם מתוך היכרות איתם וידיעת ענינם בעולם. מי שלא יודע להפוך חושך לאור ומר למתוק אינו רשאי להכנס לישיבת מלך המשיח⁴⁹. "משיח יושב במדינת אדום"⁵⁰ ואמר רבי יצחק: מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתי? בסדום!⁵¹ כך מאחדים דוד וזרעו בקרבם את פוטנציאל הכוחות האדיר הכלול מאומץ ליבו של עשו, ייחודם של עמון ומואב, מעשיותו של בית אחאב⁵² וכמובן: כוחותיהם של יהודה, מרים⁵³ ונחשון⁵⁴. מאידך, מוצאו המיוחד של דוד היה נדבך יסוד בענוותנותו.

"אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול? מפני שלא היה בו שום דופי, דאמר רבי יוחנן... אין מעמידים

49. על פי הזוהר, הובא בתלקו לעיל בהערה מאגרות הראי"ה.

50. מהר"ל, גבורות ה', פרק יח, על פי חז"ל.

51. בייר מא, ה.

52. אחאב שלט בכיפה כאחשוורוש ונבוכדנצר (מגילה יא, ע"א).

53. סוטה יא, ע"ב.

54. מדרש 'שוחר טוב', יח כז.

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

פרנס על הציבור, אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוח דעתו עליו, אומרים לו חזור לאחוריך"⁵⁵. ומה היא קופה של שרצים? "דופי משפחה"⁵⁶.

"שמחים ביסורים"

הגמרא שהבאנו ממשיכה ומבררת מהי דמות אידיאלית של מנהיג:

"הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורים, עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו"⁵⁷, ובהמשך: ששומר בליבו ומוחל כשמפייסים אותו. "היסורים באים כדי לרומם את האדם, לטהר את רוחו ולקדשו... לעדן את נפשו ולהרחיב את אופק חייו... מתוכו צריך הסובל לעלות מזוקק ומצורף, טהור ונקי"⁵⁸.

"יסורים רבים עבר דוד בחייו. בילדותו היה מנודה כפי שראינו, שאול ביקש את נפשו ללא הרף, נשיו נגזלו ממנו חליפות"⁵⁹, "ידדו הטוב נפל בקרב"⁶⁰, בית אביו נרצח כמעט כולו ובנסיבות להן הוא גרם בשוגג, (כפי שיבואר), הוא התייסר שנים על חטא בת-שבע שהקים לו אפוזיציה חזקה ושיטתית, ביתו נאנסה⁶¹, שלושה מבניו מתו בחייו, הוא נשא על מצפונו חורבן עיר⁶², סבל מספר מרידות⁶³, ואיש

55. יומא כב, ע"א.

56. רש"י שם, המהרש"א מנאר שניתן ללמוד זאת מהמילה יאחריך, דבר נסתר ובעבר.

57. שם כג ע"א.

58. איש האמונה, לרב סולוביצ'יק, עמ' 68.

59. ש"א כה מד, לה, ש"ב, טז כב, כג.

60. ש"ב, א כ"ב.

61. ש"ב, יב י"ד.

62. ש"א כב כ"ב.

63. מ"א א.

מלחמות היה כל ימיו בעל-כורחו⁶⁴. כללו של דבר "לעתים קרובות היה נתון במסיבות שכל אדם אחר לא היה מסוגל לעמוד בהן"⁶⁵. אלא ש"אין הקב"ה מנסה אלא את הצדיקים"⁶⁶ וכך היא מידתן של בני אדם, שפופים וחלשים, שאינם יכולים לעמוד בייסוריהם, ברם דוד גיבור כל הדורות היה ומה היא גבורתו? שהיה יכול לעמוד בייסורים יותר מכל אדם שעל פני האדמה. לכך נתנו הקב"ה באמצע הדורות, שיהא נושא עליו כל הדורות. שלפניו ושלאחריו, עד שיגלה כל כוחו לעת קץ הימים"⁶⁷.

לא זו בלבד שעמד דוד ביסורים, אלא אף פיתח ויצר כוחות נפש אדירים ולמד מכל התנסות: "אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני"⁶⁸.

דוד הנער מורחק ממשפחתו לרעות את הצאן במדבר, הרחק ממעללי אנוש ותהפוכות יצריו ו"כל מלוא העין זיו השכינה בלבד"⁶⁹, בדומה לכמה מהאבות. קירבה זו לה' עמדה לו לדוד כל ימיו ואין ספק שבאה לידי ביטוי מופלא בספר תהילים. "מה רבו מעשיך ה', כולם בחכמה עשית"⁷⁰, "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם"⁷¹, ה' אדוננו, מה אדיר שמך בכל הארץ... כי אראה שמך מעשה אצבעותיך, ירח וכוכבים אשר כוננת, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלקים..."⁷². "מקצה הארץ אליך אקרא"⁷³. "ואני קרבת

-
64. ש"יב ח.
 65. דעת מקרא ש"א עמ' 117.
 66. ב"ר לד.
 67. ספר התודעה, שכנ.
 68. תהילים קכ א.
 69. ספר התודעה, שכה.
 70. תהילים קד ק"ג.
 71. שם לג ו'.
 72. שם פרק ח.
 73. שם סא ג.

דוד המלך - קיים לדמותו של מנהיג

אלקים לי טוב, שתי בה' אלקים מחסי לספר כל מלאכותיך"⁷⁴.

טוב לחסות תחת כנפי השכינה, אלא שדוד מודע לכך שאחריות גדולה מוטלת עליו לפעול עם האלקים: "ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם... ותעזרני חיל למלחמה... מגדל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו, לדוד ולזרעו עד עולם"⁷⁵. שלב ההתבודדות, מהווה הכנה לעתיד הגדול:

"ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה... שנתן לכל חלק מהצאן לאכול עשב לפי כוחו". "אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו יבוא ויראה בעמי הה"ד מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו"⁷⁶. הופיעו ניצני היכולת להבחין ביכולתו האישית של כל נתין ולתת לו תפקיד כפי כוחו בבניית ממלכת כוהנים וגוי קדוש.

דוד נמשח למלך וחוזר לצאן, אך תפקידו הבא ממשמש ובא.

מיד עם משיחת דוד מבעתת רוח רעה את שאול"⁷⁷:

שמואל א פרק טז:

ויאמר שאול אל עבדיו ראו נא לי איש מיטיב לנגן והביאותם אלי. ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן ליש בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמי. וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנגן אשר בצאן. ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וישלח ביד דוד בנו אל שאול. ויבא דוד אל שאול ויעמד לפניו ויאהבהו מאד ויהי לו נשא כלים. וישלח שאול אל ישי לאמר יעמד נא דוד לפני כי מצא חן בעיני. והיה בהיות רוח אלהים אל שאול ולקח דוד את הכנור ונגן כידו ורוח

74. שם עג כ"ח.

75. שם יח לח, לט, נא, כמוכן זה הוא מקבץ מדגמי וחלקי מאד.

76. שמות רבה ב ב'.

77. ש"א, טו י"ד.

לשאל וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה.

גם אם שבחיו של דוד נאמרו כדי לעורר את קנאתו של שאול⁷⁸ אין ספק שהם משקפים את האמת. ברגע זה שאול אוהב את דוד מאד. חז"ל⁷⁹ הדגישו שיתרונו של דוד על שאול הוא "זה עימו", כלומר - סיעתא דשמיא כמובן, אך אולי יותר מזה: והיה ה' עימו בכל אשר יעשה ושיווה ה' לנגדו תמיד - שנצנצה רוח הקודש על הנער הזה וצדק בכל דרכיו"⁸⁰. "שהוא ירא אלקים וסר מרע"⁸¹. האלקים נמצא עם מבקשיו באשר ילכו. יש כאן גם שילוב נדיר: משורר - ולוחם מעשי ונבון, יפה תואר וסר מרע⁸².

"בשם ה' צבאות"

גלית האימתני, מתייצב מחרף ודורש "תנו לי איש ונלחמה יחד וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלישתים האלה, ויחתו ויראו מאוד"⁸³. אין איש מעז להתייצב מולו. לא המלך ואפילו לא יהונתן - גיבור מערכות ישראל.

הגיע שעתו של דוד להיגלות :

שמואל א פרק יז:

ודוד בן איש אפרתי הוה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שמנה בנים והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. וילכו שלשת בני ישי הגדלים הלכו אחרי שאול למלחמה ושם שלשת בניו אשר הלכו במלחמה אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלשי שמה. ודוד הוא הקטן ושלשה הגדלים הלכו אחרי שאול. ודוד הלך ושם מעל שאול לרעות

78. סנהדרין צג ע"ב.

79. אברבנאל במקום.

80. אברבנאל במקום.

81. מלבי"ם במקום.

82. ע"פ דעת-מקרא עמ' קס"ה.

83. ש"א י"ז יא.

את צאן אביו בית לחם. ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום. ויאמר ישי לדוד בנו קח נא לאחך איפת הקליא הזוה ועשרה לחם הזוה והרץ המחנה לאחך. ואת עשרת חרצי החלב האלה תביא לשר האלף ואת אחך תפקד לשלום ואת ערכתם תקח. שאול והמה וכל איש ישראל בעמק האלה נלחמים עם פלשתים. ישכם דוד בבקר וימש את הצאן על שמר וישא וילך כאשר צוהו ישי ויבא המעגלה והחיל היצא אל המערכה והרעו במלחמה. ותעוך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה. ימש דוד את הכלים מעליו על יד שומר הכלים וירץ המערכה ויבא וישאל לאחיו לשלום. הוא מדבר עמם והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שמו מגת ממערות ממערכות פלשתים וידבר כדברים האלה וישמע דוד. וכל איש ישראל בראותם את האיש וינסו מפניו וייראו מאד. ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את ישראל עלה והיה האיש אשר יבנו יעשרנו המלך עשר גדול ואת בתו יתן לו ואת בית אביו יעשה חפשי בישראל. ויאמר דוד אל האנשים העמדים עמו לאמר מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלשתי הלו והסיר חרפה מעל ישראל כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלהים חיים. ויאמר לו העם כדבר הזה לאמר כה יעשה לאיש אשר יבנו. וישמע אליאב אחיו הגדול כדברו אל האנשים ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת. ויאמר דוד מה עשיתי עתה הלוא דבר הוא. ויסב מאצלו אל מול אחר ויאמר כדבר הזה וישבהו העם דבר כדבר הראשון. וישמעו הדברים אשר דבר דוד ויגדו לפני שאול ויקחהו.

דוד עודנו רועה צאן⁸⁴, עדיין נחשב הקטן⁸⁵, מזדרז בבוקר למלא מצוות אביו (ולא "למען ראות המלחמה" כאשר חשדו אליאב),

.84 פסוק טו.

.85 פסוק יד.

ומקפיד למנות ממלא מקום כרועה (ולא 'נטש מעט הצאן')⁸⁶.

ישי שולח ביד דוד סיוע חומרי, ואולי אף משפחתי⁸⁷ אך חזיל מוצאים כאן יותר: "אמר ישי לדוד בנו הרי השעה לקיים אותו הערבות של זקנך שערב את בנימין... הלך וקיים את הערבות והרג את גולית"⁸⁸.

ישי ורעיתו נעצת בת עד אל⁸⁹ הם היודעים כוחו של בנם וישראל הוא ידע. לא הלך דוד והציע את עצמו כי אם "נאחו בדברי הכרוז הזה כדי להסוות בו את גדולתו ולמעט את גבורתו..." ושאל חזור ושואל: "מה יעשה לאיש אשר יכה את הפלישתים..." עד ש-"יאמרו הכל: רועה צאן הוא קטן הוא - ובבת המלך חשקה נפשו". "לכסות על המעשה הגדול שהוא עומד לעשות בכל מה שאפשר"⁹⁰ כביכול לשם שכר וכבוד⁹¹. אכן אליאב מתרעם עליו - כפי שראינו ללא ביסוס מציאותי-, אך דוד משיב לו בלשון רכה.

שמואל א פרק יז:

ויאמר דוד אל שאול אל יפל לב אדם עליו עבדך ילך ונלחם עם הפלשתי הזה. ויאמר שאול אל דוד לא תוכל ללכת אל הפלשתי הזה להלחם עמו כי נער אתה והוא איש מלחמה מנעריו. ויאמר דוד אל שאול רעה יהיה עבדך לאכזי בצאן ובא הארי ואת הדוב ונשא שה מהעדר. ויצאתי אחריו והכתיו והצלתי מפיו ויקם עלי והחזקתי בזקני והכתיו והמיתיו. גם את הארי גם הדוב הכה עבדך והיה הפלשתי

86. מלבי"ם במקום.

87. "גט כריתות יקח מאתם ויביא לנשותיהם" למנוע עניות - רש"י במקום מדברי חז"ל.

88. מדרש תנחומא ויגש ח.

89. בבא בתרא צא ע"א.

90. ספר התודעה עמוד שכט.

91. לדעת המלבי"ם להפך: דוד טען בגלוי שאין צורך בשכר מעבר ל"הנקם ממחרף אלוקים חיים" ובודאי מתאימים הדברים לדוד, והמחלוקת הטכנית היא האם כבר נפוצו מעינותיו חוצה.

הערל הזה כאחד מהם כי חרף מערכת אלהים חיים. ויאמר דוד ה' אשר הצילני מיד הארי ומיד הדב הוא יצילני מיד הפלשתי הזה. ויאמר שאול אל דוד לך וה' יהיה עמך. וילבש שאול את דוד מדיו ונתן קובע נחשת על ראשו וילבש אתו שריון. ויחגר דוד את חרבו מעל למדיו. ויאל ללכת כי לא נסה ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסרם דוד מעליו. ויקח מקלו בידו ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן הנחל וישם אתם בכלי הרעים אשר לו ובילקוט וקלעו בידו ויגש אל הפלשתי.

"גם את הארי גם הדב היכה עבדך". אין ספק שזהו נס פרי רוח גבורה מיוחדת שלא כל אדם מסוגל לה⁹². אלא שידע דוד שאין ה' מערה עליו רוח גבורה רק כדי להציל שה "זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז: שנים חשו ושנים לא חשו... אמר דוד: וכי מה אני ספון שהכיתי חיות רעות הללו? אלא שמא דבר עתיד לארע לישראל והם עתידים להנצל על ידי⁹³." והיה הפלישתי הזה כאחד מהם⁹⁴.

גם פרטי המאורע המופלא מאלפים: מהחזרה שנוקט דוד לומדים חז"ל שהיו כמה אירועים כאלה⁹⁵. בהזדמנות זו, פן נוסף מתגלה בדוד רועה הצאן "או אמר "מפיו" להודיע לנו רחמנותו של דוד שלא עשאו אלא כדי להציל אותו מפיו. שזהו אחד הדברים שמצא הקב"ה בדוד שלסיבתו המליכו על עמו ישראל..." ש"אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבודקו בדבר קטן"⁹⁶.

אבל בעודו קשוב לקול האלוקי הנוסך בו גבורה אין דוד שוכח את חולשות בני האדם סובביו: "וילבש שאול את דוד מדיו- וכתוב בשאול בשכמו ומעלה גבוה מכל העם! כיון שהלבישו בגדיו והיה ראוי

92. בנא מציעא קו ע"א. ותוסי שם ד"ה מתיב.

93. ילק"ש כאן, קכ"ז.

94. אברבנאל עמ' רס ושם מדיק בכתובים בגודל הנס.

95. לעיל, הערה 93.

96. לעיל, הערה 94.

למלכות, מיד היו עשויים לו. כיון שראה שאול... מיד הכניס בו עין הרע... אמר דוד: לא אוכל ללכת באלה כי לא ניסיתי"⁹⁷.

ואכן, לאחר הקרב דוד מקבל מיהונתן "מדיו ועד חרבו ועד קשתו ועד חגורו"⁹⁸ ובהיות יהונתן אוהב לדוד לא נמנע דוד מלקבלם.

כך, כדי שלא לצער את שאול"⁹⁹, יוצא דוד בציד מנימלי לפגוש בגלית.

למראה דוד נשברו שיניו של גלית, ואין בפיו אלא שאלה שנענית בתוקף. שוב אינו יכול ללכת אלא דורש: לכה אלי¹⁰⁰. אינו זוכר שבהמה אינה אוכלת בשר. נעלב אישית, ושוכח שהוא מייצג עם¹⁰¹. דוד מודיע לו ש"אינו בוטח על כוח ... עניינים טבעיים כי הכלי נשק אשר בידו הוא שם ה' אשר חרף. בשם הזה ינצחנו בדרך נס"¹⁰² "וידעו כל הארץ כי יש אלוקים לישראל".

בבטחוננו באלוים מקדש דוד שם שמים ומכה את הפלשתי הענק באבן למרות ש"כובע נחושת על ראשו"¹⁰³. כך מלמדנו דוד ש"אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' נזכיר"¹⁰⁴. ברם "גמר מיתתו"¹⁰⁵ של גליית לא נעשה בנס ע"י אבן כי אם בחרב גליית: "אמנם לאחר שדוד הכריע את גליית באבן הוא צריך היה גם לחרב ולא בחל בה: אדרבה, הוא השתמש בחרבו של גליית עצמו"¹⁰⁶ ועליה הוא אומר

97. לעיל, הערה 93.

98. ית, ד.

99. צרור הערות לפרקי שאול ודוד, יהודה קיל.

100. מעין סימן החולשה שלמדנו יהונתן - ש"י יד ט.

101. עפ"י ספר התודעה עמי של.

102. מלבי"ם כאן.

103. לעיל ה. עפ"י מדרש "שוחר טוב" תהילים קמד.

104. תהילים כ.

105. לעיל, הערה 102.

106. "עוז מלך" לרב יגאל אריאל עמי 87.

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

"אין כמוה תנה לי"¹⁰⁷. שיטתו של דוד "היא להעזר באויביו עצמם וללמוד מהם כיצד להכריעם בשיטותיהם...

"חרבם תבוא בליבם"¹⁰⁸. הנצחון השלם יתמצה בשאיבת כח האויב ומיטבו ורכישתם לך¹⁰⁹ ואולי ניתן להוסיף: אמנם "ישוּבו רשעים לשאולה"¹¹⁰, אבל את ראש הפלישתים נושא דוד לירושלים (שאולי "עדיין אינה קיימת אלא בליבו... של דוד"¹¹¹). בדומה לראשו של עשיו, המונח במערת המכפלה¹¹² משורשו של גולית ניתן ללמוד, שאולי הגיע הזמן שעם ישראל נטול - החימוש¹¹³ יתחיל באומץ ובעוז "ללמד בני יהודה קשת"¹¹⁴.

שמואל א פרק יז-יח:

וכראות שאול את דוד יצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי. ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם. וכשוב דוד מהכות את הפלשתי ויקח אתו אבנר ויבאהו לפני שאול וראש הפלשתי בידו. ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער ויאמר דוד בן עבדך יש בית הלחמי. והי ככלתו לדבר אל שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאהבו ויאהבהו יהונתן כנפשו.

פסוקים אלו קשים להבנה: "ולא ידע ליה!? והא כתיב: ויאהבהו מאוד והי לו נושא כלים! -אאבוה קמשאיל ליה (לאביו שאל). -ולא

107. ש"א כא-ט, י"א.

108. תהילים לז ט"ו.

109. "עוז מלך" עמ' 88. כך הוא מפרש גם את לקיחת חנית שאול ביד דוד (ש"א כו יא) ואת הרג המצרי בחניתו ע"י בניהו בן יהוידע (ש"ב כג כ"א). לפי זה יובן "הדגש המיוחד המצוי במלחמות דוד על לקיחת השלל וחלוקתו".

110. תהילים ט י"ח.

111. לעיל, הערה 106.

112. לעיל, הערה 36.

113. ש"א יג, י"ט.

114. ש"ב א י"ח-כ"ב.

ידע ליה?! והא כתיב: והאיש בימי שאול בא באנשים...¹¹⁵ (וניתן להוסיף: ששאול במפורש ביקש את דוד משי¹¹⁶) אלא, מסיקה הגמרא, רצה שאול לברר את מוצאו המדויק של דוד ש"אם בא ממשפחת פרץ מלך יהיה וטען דואג האדומי שדוד פסול לבוא בקהל בהיותו נצר לרות המואבית. אז נקבעה בתוקף בבית המדרש ההלכה שמואביות ועמוניות מותרות לבוא בקהל¹¹⁷.

לדעת המלבי"ם, הכיר שאול את ישי ורצה רק "לדעת יחוסו ומעלתו... אם... ראוי שיתחתן עם המלך".

פרשנים אחרים סבורים ש"מפני הרוח הרעה אשר בו היה שוכח מי היה אבי דוד"¹¹⁸. נראה שפרוש זה מציב בשפל המדרגה את שאול שממשיך להיות מלך ישראל זמן רב, והקושי גדול. היו שרצו לומר¹¹⁹ שפרקנו קודם כרונולוגית לפרק הקודם, וסמך הכתוב משיחת דוד קודם זמנה לחטא שאול להצמיד חטא ועונש, ובכך גם מסתימת פעילות שמואל.

מספר תמיהות אכן מתיישבות לפי זה: שאול חוקר על דוד כיוון שאינם מכירים עדיין. פרסום גבורת דוד 'גיבור חיל' בפרק הקודם הוא בזכות גבורתו כנגד גלית. יחסו הקשה של אליאב לדוד פשוט קדם למשיחת דוד כמלך.

אולם קושיות אחרות מתעצמות: אם קשה להבין כיצד דוד נושא כלי המלך חוזר לצאן, כל שכן שתמוה ששר הצבא חוזר לצאן.

משפחת דוד מתעלמת ממנו כששמואל בא למשוח מלך למרות שהריגת גלית מאחוריו. לפי פירוש זה שלח שאול לקרב גורלי אלמוני

115. ילק"ש כאן קכו.

116. לעיל טז י"ט.

117. יבמות עז ע"א. "שיחו בי יושבי ער" (תהילים סט) - השופטים שנמצאים בשעריך.

118. אברבנאל וכן דעת ר"י מטראני ומצודת דוד.

119. הרב אלחנן סמט, שיחה בע"פ, ר"ח חשוון תשמ"ז.

דוד המלך - קיים לדמותו של מנהיג

מפוקפק, ורק אח"כ טרח לברר מי הוא.

לפני שנציע פתרון - נתבונן גם בהמשך: אהבת דוד ויהונתן, אהבה מדהימה היא, שהייתה לסמל כ"אהבה שאינה תלויה בדבר"¹²⁰.

"שלושה ענותנים הם... יהונתן בן שאול שאומר לו לדוד: אתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה"¹²¹.

אכן, קשה למצוא תקדים לאהבה בין בן-המלך לטוען לכתר, או לויתור על מלכות.

בדרך כלל ממומשת יותר במציאות גישתו של שאול: "כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה - לא תיכון אתה ומלכותך, ועתה שלח וקח אותו אלי כי בן מות הוא"¹²². יהונתן מגן על דוד מפני אביו - כמיכל אחותו¹²³.

אהבה מופלאה זו נולדת כאן, באמצע פסוק¹²⁴! במה היא קשורה לקטע הקודם? יתר על-כן: הטעמים מחלקים את הפסוק בצורה מפתיעה ביותר¹²⁵.

"יהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד. ויאהבו יהונתן כנפשו".

מהו יסוד קשר ייחודי זה? הועלו האפשרויות: פרסום יחוסו של דוד¹²⁶ "ראותו טוב הצלחתו"¹²⁷ העובדה שיהונתן "רואה בו את בבואת נפשו שלו כאשר הופיעה במיטבה, בגדולתה, באמונתה

120. אבות ה ט"ז.

121. בבא מציעא פה ע"א.

122. ש"א כ ל"א.

123. שם יט י"א.

124. בהתחלת פרק עפ"י חלוקה שאינה ממקור הקודש.

125. טעם האתנחתא מחלק פסוק לשנים, עניינית, וממילא פונטית.

126. מצודת דוד, לדעת האברבנאל להפך "יהונתן לא חקר כלל".

127. רלב"ג.

ובתעוזה¹²⁸, "אהבה עצמית שיאהב הטוב את הטוב"¹²⁹.

כל זה ודאי נכון אך לא מסביר את סמיכויות העניינים. מרוחקת היא אהבת יהונתן מהריגת גלית, ויהונתן עצמו הפגין גבורה גדולה כנגד פלשתים¹³⁰, ותמוה מדוע הוא נותן עדיפות לדוד.

"מלשון הכתוב... משמע שעצם הדיבור של דוד לשאול היה אף הוא גורם לאהבתו העזה לדוד כי... לא דיבר על עצמו כלום ורק ענה 'בן עבדך ישי בית הלחמי' ולא הוסיף דבר"¹³¹.

ומה יכל להוסיף?

דומה שהמפתח נמצא באירועים שבין מות גלית ופגישתם המחודשת של דוד ושאול "...בשוב דוד מהכות את הפלשתי, ותצאנה הנשים... ותאמרנה: הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ויחר לשאול מאוד וירע בעיניו הדבר הזה ויאמר נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ועוד לו אך המלוכה. ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה"¹³².

עומק פרושם של חז"ל ששאול בחקרו האם ראוי דוד למלכות אינו מבטא שביעות רצון מהקשר המשפחתי החדש, כי אם קנאה וחשדנות. "אין בפיו של שאול אף מילת תודה אחת למנצח שהציל אותו ואת העם. משום מה 'השתכחו' משאול ה'פרסים' (כולל מתן בתו לאישה) עליהם הכריז בפומבי. הוא כולו חדור קנאה וחשדות. בפיו רק השאלה הפורמלית לכאורה 'בן מי אתה הנער'? דומה שגם דוד מבין לרוחו: (אחד מתארייו: 'נבון דבר') ואף הוא משיב לו תשובה פורמלית: 'בן עבדך ישי בית הלחמי' תשובה שיש בה משום ביטוי לענוותנותו

128. "עוז מלך" עמ' 95.

129. מלבי"ם.

130. שי"א י"ד.

131. ילקוט מעם לועז עמ' רל.

132. יח ו-ט.

דוד המלך - קים לדמותו של מנהיג

האישית¹³³ ולנאמנותו (ונאמנות בית אביו) למלך¹³⁴.

כל זאת, מן הסתם, בטקס ניצחון המוני.

שואל אינו מזכיר את גבורתו של דוד ולא את הפרס, כי מרגע צאת דוד אל הקרב¹³⁵ מטרידה אותו רק השאלה "בן מי זה הנער"¹³⁶ - הראוי הוא למלוכה?

יהונתן נוכח במקום ומזועזע. הרי דוד עלול להגיב כפי שהאברבנאל פירש: 'המלך הפחזן אינו זוכר כבר אפילו את נושא כליו. את הבטחותיו החגיגיות שכח ודרך אגב - שמואל משח אותי למלך תחתיו'. במקרה כזה, לא היה נשאר הרבה משאול וממלכותו. אך דוד מסיים את דבריו בענווה.

כשהוא מכלה דבריו ולא מוסיף דבר, נושם יהונתן לרוחה¹³⁷ ומעריץ את דוד המושל ברוחו כנגד כל הפתויים. "טוב ארך אפיים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר"¹³⁸. כי יודע דוד ששואל וביתו הם מאבני היסוד של האומה הישראלית ואין ברצונו לדכאו אלא לבנות עמו את מדינת ישראל.

למלך כזה, מוכן יהונתן לפנות את הכסא.

שואל רודף את דוד בהתמדה:

ויהי כאשר שב שואל מאחרי פלשתים ויגדו לו לאמר הנה דוד במדבר עין גדי. ויקח שואל שלשת אלפים איש בחור מכל ישראל

133. דוד אינו מזכיר אפילו את שמו לא כל שכן ביצועיו.

134. הערות... יהודה קיל עמ' 19.

135. לעיל נה.

136. נראה שהביטוי 'נער' - יש בו מן הזלזול למביס גלית (ולא כדעת המלבי"ם). כמו כן "מי אתה" מזמין את הצליל כאילו נוספה המילה 'בכללי'!

137. לא מצאנו שאי פעם דוד גילה לזולתו ששואל נוסק לעורה כנגד רח רעה. רוב הרעיון האחרון לקוח מדברי הרב אבינר, רבה של בית-אל, בע"פ ובכתב בכמה מקומות.

138. משלי טז ל"ב ובהמשך: "בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו".

וילך לבקש את דוד ואנשיו על פני צורי העלים. ויבא אל גדרות הצאן על הדרך ושם מערה ויבא שאול להסך את רגליו ודוד ואנשיו בירכתי המערה ישבים. ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום אשר אמר ה' אליך הנה אנכי נתן את איבך איבך בידך ועשית לו כאשר יסב בעיניך ויקם דוד ויכרת את כנף המעיל אשר לשאול כלם. ויהי אחרי כן ויד לב דוד אתו על אשר כרת את כנף אשר לשאול. ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם אעשה את הדבר הזה לאדני למשיח ה' לשלח ידי בו כי משיח ה' הוא. וישמע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול ושאול קם מהמערה וילך בדרך.

ויקם דוד אחרי כן ויצא מן המערה מהמערה ויקרא אחרי שאול לאמר אדני המלך ויבט שאול אחריו ויקד דוד אפים ארצה וישתחו. ויאמר דוד לשאול למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך. הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתת ה' היום בידי במערה ואמר להרגך ותחם עליך ואמר לא אשלח ידי באדני כי משיח ה' הוא. ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי כי בכרתי את כנף מעילך ולא הרגתך דע וראה כי אין בידי רעה ופשע ולא חמאתי לך ואתה צדה את נפשי לקחתה. ישפט ה' ביני ובינך ונקמני ה' ממך וידי לא תהיה בך¹³⁹.

דוד עומד בנסיון, שעתיד לחזור מהר מאוד :

ויקם שאול וירד אל מדבר זוף ואתו שלשת אלפים איש בחורי ישראל לבקש את דוד במדבר זוף. ויחזן שאול בגבעת החכילה אשר על פני הישימן על הדרך ודוד ישב כמדבר וירא כי בא שאול אחריו המדברה. וישלח דוד מרגלים וידע כי בא שאול אל נכון. ויקם דוד ויבא אל המקום אשר חנה שם שאול וירא את המקום אשר שכב שם שאול ואבנר בן נר שר צבאו ושאוול שכב במעגל והעם חנים סביבתו סביבתו. ויען דוד ויאמר אל אחימלך החתי ואל אבישי בן צרויה אחי יואב לאמר מי ירד אתי אל שאול אל המחנה ויאמר

139. ש"א כד.

אבישי אני ארד עמך.

ויבא דוד ואבישי אל העם לילה והנה שאול שכב ישן במעגל וחנייתו מעוכה בארץ מראשתו מראשתיו ואבגר והעם שכבים סביבתו סביבתיו. ויאמר אבישי אל דוד סגר אלהים היום את אויבך בידך ועתה אבנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו. ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתוהו כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקתה. ויאמר דוד חי ה' כי אם ה' יגפנו או יזמו יבוא ומת או במלחמה ירד ונספה. חלילה לי מה' משלח ידי במשיח ה' ועתה קח נא את החנית אשר מראשתו מראשתיו ואת צפחת המים ונלכה לנו. ויקח דוד את החנית ואת צפחת המים מראשתי שאול וילכו להם ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ כי כלם ישנים כי תרדמת ה' נפלה עליהם. ויעבר דוד העבר ויעמד על ראש ההר מרחק רב המקום ביניהם. ויקרא דוד אל העם ואל אבגר בן נר לאמר הלוא תענה אבגר ועין אבגר ויאמר מי אתה קראת אל המלך. ויאמר דוד אל אבגר הלוא איש אתה ומי כמך בישראל ולמה לא שמרת אל אדניך המלך כי בא אחד העם להשחית את המלך אדניך. לא מוזב הדבר הזה אשר עשית חי ה' כי בני מות אתם אשר לא שמרתם על אדניכם על משיח ה' ועתה ראה אי חנית המלך ואת צפחת המים אשר מראשתו מראשתיו. ויכר שאול את קל דוד ויאמר הקולך זה בני דוד ויאמר דוד קולי אדני המלך. ויאמר למה זה אדני רדף אחרי עבדו כי מה עשיתי ומה בידי רעה. ועתה ישמע נא אדני המלך את דברי עבדו אם ה' הסיתך כי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבר אלהים אחרים. ועתה אל יפל דמי ארצה מעגד פני ה' כי יצא מלך ישראל לבקש את פרעש אחד כאשר ירדף הקרא בהרים. ויאמר שאול חמאתי שוב בני דוד כי לא ארע לך עוד תחת אשר יקרה נפשי כענין היום הזה הגה הסכלתי ואשגה הרבה מאד. ויען דוד ויאמר הגה התנית חנית המלך ויעבר אחד מהנערים ויקחה. וה' ישיב לאיש את צדקתו ואת אמתו אשר נתן ה' היום ביד ולא

אביתי לשלח די במשיח ה¹⁴⁰.

דמיון רב יש בין שני המקרים. אנשי דוד טוענים בשיטתיות שהקב"ה סיבב הזדמנות נהדרת להכות את שאול הרודף. לדעתם דווקא דוד, המורגל בקריאת הרצון האלוקי, צריך להבין זאת. דוד מסכים שלשאול דין רודף, אך לדעתו לא ראוי לנצל את זה ששאול התבודד מטעמי צניעות¹⁴¹.

בשתי הפעמים, למרות שדוד נוהג בפיקודיו מנהג חברי¹⁴², הוא מונע מהם בתוקף לפגוע בשאול, משסע אותם בדברים ונשבע לאבישי "חי ה' אם תיגע בדמו של צדיק זה אני מערב דמו בדמך"¹⁴³. (לדעה אחרת השבועה מכוונת לדוד עצמו ש"היה יצרו אומר לו... מן התורה מותר להרגו". לפיכך קפץ ונשבע שתי פעמים¹⁴⁴).

מחשש שאבישי יהרוג את שאול ביזמה אישית דוד נוטל את החנית בעצמו¹⁴⁵.

שני האירועים המתוארים בפרק דומים, אך קיימים גם הבדלים משמעותיים ביניהם. בפעם השנייה נסיונו של דוד קשה בהרבה מכמה וכמה גורמים:

- א. כוחו בסביבה גדול מאז נשא את אביגיל ואת אחינועם.
- ב. אין סכנת מרדף הפעם. כל חיילי-שאול ישנים.
- ג. שאול עצמו ישן.
- ד. שמואל, מגן דוד בעבר¹⁴⁶, מת בינתיים¹⁴⁷.

140. שם כו.

141. ברכות סב ע"ב, לגבי המקרה הראשון.

142. "מי ירד אתי אל שאול אל המחנה... - אנו רואים כאן הנהגת דוד עם חבריו שלא פקד עליהם לירד עמו, אלא מסר הדבר לבחירתם החופשית", ילקוט מעם לועז, עמי שטז.

143. מדרש שוחר טוב, ו ב.

144. במדבר רבה, טו ט"ז.

145. רד"ק.

146. ש"י א יט, ה.

דוד המלך - קים לרמותו של מנהיג

- ה. חניתו של שאול מעוררת זכרונות מרים¹⁴⁸.
 - ו. שאול בינתיים ביטל את נישואי דוד ומיכל.
 - ז. הפעם היה לדוד זמן לתכנן היות והוא זה שמצא את שאול.
 - ח. אבישי מציע עצמו כשליח מצווה. אין צורך שדוד עצמו יהרוג את שאול¹⁴⁹.
- דוד נשאר נאמן לשבועה שנשבע לשאול (ש"א כד כב), אם כי שאול עצמו בטלה למעשה על-ידי שהפקיע קדושי מיכל ועל-ידי שהמשיך לרדפו.

דוד מוציא להורג את הנער המבשר, שהביא לו סמלי מלכות שאול, ואת רוצחי איש בשת, מתחרהו לכסא המלכות. על שאול יהונתן בנו הוא קושר מספד וקינה ועל איש בשת הוא אומר: איש צדיק (ש"ב ד יא).

וכן נאמן דוד לשבועה שנשבע ליהונתן בן שאול (ש"א כג יח; ש"ב כא ז)

והוא מושיב את מפיבשת בנו בין הסועדים על שולחנו ומחזיר לו את כל שדה שאול (ש"ב ט ז). וגם כשנודמנה לדוד הזדמנות נאותה, בפרשת הגבעונים, לסיים את היריבות עם בית שאול, שגם לפי דברי מפיבשת היו כולם אנשי מות' לו (שם יט כט והשווה עוד שם ד ח), הוא עמד בנאמנותו לשבועתו שנשבע ליהונתן, ובית יהונתן הוסיף להתקיים עד ימי שיבת ציון ועד בכלל. מבחינה זו היה דוד יחיד בין כל מלכי קדם ששמר את חסדו ושבועתו לבני בית המלכות שקדם לו ולא הרגם¹⁵⁰.

ברור הדבר שדוד מבקש להקים מלכות יחד עם בית שאול ולא

147. שם כה, א.

148. ושמה תפקידה להרוג בעליה, כחרב גולית; (דעת מקרא, הערה 19 במקום).

149. יהודה קיל, בצרור הערות, עמ' 24-21 ובדעת מקרא.

150. דעת מקרא, עמ' 123.

תחתיו. יהונתן מיועד להיות משנה למלך¹⁵¹ ובת שאול - המלכה. אך הדברים אינם יוצאים לפועל. למיכל אין ילד עד מותה¹⁴⁴, כעונש על לעגה לדוד.

במדבר רבה פרשה ד:

ותרא את המלך דוד מפוז ומכרכר וגו' כיון שראתה אותו משים עצמו כהדיוט נתבוה בעיניה, ... לא הניחתו ליכנס לתוך הבית אלא יצאת לחוץ והיתה מקפחתו בדברים ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו... אמרה לו מיכל של בית אבי היו צנועין כ"כ ואת עומד ומגלה לכושך באחד הריקים כיון שנמרה דבריה א"ל וכי לפני מלך ב"ו שחקתי ולא לפני מלך מלכי המלכים שחקתי אשר בחר בי מאבך ומכל ביתו ואלו היה אבך צדיק יותר ממני היה האלהים בוחר בי ופוסל בבית אבך הה"ד (שם שמואל ב' ו) ויאמר דוד אל מיכל לפני ה' וגו' א"ל אבך היה מלך על ישראל בלבד אני נגיד על ישראל ויהודה הה"ד על עם ה' זה שבט יהודה על ישראל אלו שאר שבטים ד"א א"ל של בית אבך היו מבקשין כבוד עצמן ומניחין כבוד שמים ואני איני עושה כן אלא מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים הה"ד (שם שמואל ב' ו) ונקלתי עוד מזאת ואל תאמרי שהייתי שפל בעיני אחרים ולא נבוה בפני עצמי ת"ל והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה א"ל אותן בנות ישראל שצווחת אותן אמהות אינן אמהות אלא אימהות לזואי יהא לי חלק עמהם לע"ל הה"ד (שם שמואל ב' ו) ועם האמהות אשר אמרת לזואי עמם אכבדה ולפי שאמרה מיכל כן נענשה שכן כתיב אחריו (שם שמואל ב' ו) ולמיכל כת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה.

מדוע יהונתן נשאר מחוץ לתמונה של בנין מלכות ישראל לדורות? "אלמלי הילוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם, לא נהרגה

151. "יהיה מלך תחת יד מלך יהודה", רמב"ן, בראשית, מט י.

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

נוב עיר הכהנים... ולא נהרג שאול ושלושת בניו¹⁵². אין ספק שיהונתן היה שוגג. ברור שהיה שמח לתת לדוד מעדני מלך, אלא שפשוט שכח. לאור זאת עונשו מבהיל במקום להיות משנה למלך הוא נופל בקרב.

נתן לומר, שתפקידו של בית שאול באומה הוא הבניין החומרי, כבסיס למלכות רוחנית¹⁵³ ולכן יש כאן החמצה היסטורית: לתת לחם לדוד פירושו להיות לו למשנה, מבסס גשמי. אי נתנת הלחם היא התרשלות בתפקיד המיוחד של יהונתן ובית אביו¹⁵⁴.

"ה' אמר לו קלל"

אולי הנסיון הקשה ביותר ביחס לבית שאול, מזומן לדוד בהיותו בורח מפני אבשלום המורד.

שמואל ב פרק טז:

דוד עבר מעט מהראש והנה ציבא גער מפי בשת לקראתו וצמד חמרים חכשים ועליהם מאתים לחם ומאה צמוקים ומאה קיץ ונבל ין. ויאמר המלך אל ציבא מה אלה לך ויאמר ציבא החמורים לבית המלך לרכב ולהלחם והלחם והקיץ לאכול הנערים והיין לשתות היעף במדבר. ויאמר המלך ואיה בן אדניך ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלם כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי. ויאמר המלך לצבא הנה לך כל אשר למפי בשת ויאמר ציבא השתחיתו אמצא חן בעיניך אדני המלך. ובא המלך דוד עד בחורים

152. סנהדרין כד ע"א.

153. אמנם התפקיד המעשי חומרי באומה הוא בידי יוסף לכל אורך ההיסטוריה (מאמרי ראיו"ה, המספד בירושלים, עמ' 94, באריכות רבה), אך נראה שהחלוקה היא יותר בין בני לאה ובני רחל, שכן שמעי בן גרא מבנימין מכנה עצמו מבית יוסף (ש"ב יט כ"א ורד"ק שם).

154. הצורך של דוד לעזרת בית יוסף בא לידי ביטוי במדרש הבא: "אמר דוד: רועה ישראל האזינה, נוהג כצאן יוסף - כשהיה רעב בימי דוד ביקש עליהם רחמים לפני הקב"ה ואמר: ריבון כל העולמים, נוהג את צאנך כיוסף שזן את העולם בשני רעבון" (ב"ר צא, ה).

והנה משם איש יצא ממשפחת בית שאול ושמו שמעי בן גרא יצא יצוא ומקלל. ויסקל באבנים את דוד ואת כל עבדי המלך דוד וכל העם וכל הגברים מימיו ומשמאלו. וכה אמר שמעי בקלל צא צא איש הדמים ואיש הבליעל. השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתו תחתיו ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך והנך ברעתך כי איש דמים אתה. ויאמר אבישי בן צרויה אל המלך למה יקלל הכלב המת הזה את אדני המלך אעברה נא ואסירה את ראשו. ויאמר המלך מה לי ולכם בני צריה כי כה יקלל וכי כי ה' אמר לו קלל את דוד ומי יאמר מדוע עשיתה כן. ויאמר דוד אל אבישי ואל כל עבדיו הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי ואף כי עתה בן הימיני הנחו לו ויקלל כי אמר לו ה'. אולי יראה ה' בעוני בעיני והשיב ה' לי טובה תחת קללתי היום הזה. וילך דוד ואנשיו בדרך ושמעו הלך בצלע ההר לעמתו הלך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר.

פגישה נוספת עוד מזומנת לדוד עם שמעי - הזדמנות נוספת להבין מה 'ה' אמר לו:
שמואל ב פרק יט:

ועברה העברה לעביר את בית המלך ולעשות הטוב בעיני בעיניו ושמעו בן גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן. ויאמר אל המלך אל יחשב לי אדני עון ואל תזכר את אשר העוה עבדך ביום אשר יצא אדני המלך מירושלם לשום המלך אל לבו. כי ידע עבדך כי אני חטאתי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף לרדת לקראת אדני המלך. ויען אבישי בן צרויה ויאמר התחת זאת לא יזמת שמעי כי קלל את משיח ה'. ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן היום יזמת איש בישראל כי הלוא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל. ויאמר המלך אל שמעי לא תמות וישבע לו המלך. ומפבשת בן שאול ירד לקראת המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס למן היום לכת המלך עד היום אשר בא בשלום. ויהי כי בא ירושלם לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי

מפיכשת. ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחכשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח עבדך. וירגל בעבדך אל אדני המלך ואדני המלך כמלאך האלהים ועשה המזב בעיניך. כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מות לאדני המלך ותשת את עבדך באכלי שלחנך ומה יש לי עוד צדקה ולזעק עוד אל המלך. ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דברך אמרתי אתה וציבא תחלק את השדה. ויאמר מפיכשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדני המלך בשלום אל ביתו.

דוד מבין שיש כאן מסר אלוקי כלפיו¹⁵⁵ וחומל על שמעי. מהי 'נקודת האמת' של שמעי? הגמרא במגילה¹⁵⁵ מנגדת את רחמי שאול על אגג שהובילו להולדת המן, ורחמי דוד על שמעי, ממנו יצא מרדכי. נראה שעזות פניו של שמעי, שלא נתיירא מדוד, הופכת בניצולה לטובה ל"לא יכרע ולא ישתחוה" של מרדכי¹⁵⁶.

אבל מהי 'נקודת האמת' בדבריו של שמעי? כלום יש האשמה מגוחכת ומשוללת יסוד יותר כלפי דוד מאשר הטענה כי שפך את דמי בית שאול? כאן באה סמיכות הפסוקים לעזרתנו. ברגע שדוד מקבל לשון הרע על מפיבושת ומחרים את רכושו ובכך חוטא במשהו לבית שאול, מודיע לו הקב"ה זאת בצורה נסתרת. וברגע שדוד חס על שמעי בפעם השניה¹⁵⁷, הוא מקבל הזדמנות מיידית לתקן את המעוות באמצעות ליבון הדברים עם מפיבושת, אך הפעם נכשל דוד ולמרות כל הנסיבות המקילות¹⁵⁸ "אילו היה דוד מתגבר ומאריך אף יכול היה ללכד את ישראל באופן שלם ולגבש את בית יהודה ואת בית יוסף

155. עייף-עין-אי"ה ברכות פרק 9 מ"ג.

156. יג ע"א.

157. אמנם בגמרא שם יש דעה המבקרת גם את מרדכי על כך שהתגרה בהמן.

158. שם יט כ"ד.

159. עוז מלך, עמ' 177-176 בהרחבה.

לאחדות שלמה, כך קפדנותו, ההופכת את החשד לעובדה, מנציחה את הקרע"¹⁵⁸.

בלשונם התמציתית של חז"ל מתבררת רמת הדרישות מדוד המלך: "בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם"¹⁵⁹ יחלקו את המלוכה"¹⁶⁰.

דומה שלא מקרה הוא שמיד אחר כך מתחולל מרד "שבע בן בכרי איש ימיני"¹⁶¹.

מדוד מצפה הקב"ה שלא יעשה אפילו עוול קל למשפחה שרדפה אותו שנים, ושידע לנהוג בה באורך רוח אף בהיותו נמלט על נפשו.

אפילו אויבים קשים, כדואג ואחיתופל, עליהם אמר דוד דברים קשים כ: "תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם", סופם להקלט לעתיד לבוא: "אם יבוא דוד... יצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעולם הבא, מה אתה עושה להפיס דעתו? אמר להם: עלי לפייסן ולעשותן ריעים ואהובים זה לזה"¹⁶².

אכן, כפי שנראה, שלמה המלך הוא גם נין של אחיתופל! כל כח חייב למצוא את שילובו בבית דוד.

"ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו"¹⁶³

כיצד מתנהלת מלכותו של אדם החי ברגישות מוסרית גבוהה כל כך?

דוגמה חריפה לדרכו זו של דוד המלך מצאנו בהנהגתו עם הממונה

158. עוז מלך, עמ' 177-176 בהרחבה.

159. בית יהודה ויוסף.

160. שבת כו ע"ב.

161. ש"ב כ א.

162. סנהדרין קה ע"א.

163. שם ח ט"ז, ובהמשך: חלוקת התפקידים במלכות דוד.

על אוצרותיו.

"יהונתן בן גרשום בן מנשה, הנער אשר נעשה כהן לפסלו של מיכה, היה, לדברי חז"ל, נכדו של משה רבינו, וקוראו הכתוב "בן מנשה" מתוך שעשה מעשה מנשה", שהכניס צלם להיכל והחטיא את הרבים.

דבר זה למדו חז"ל משאלת בני דן את הנער, בפגשם אותו בבית מיכה: "מי הביאך הלום, ומה אתה עושה בזה, ומה לך פה". באריכות הדברים התכוונו לרמוז לו על מוצאו: "לאו ממשה קא אתית, דכתיב ביה אל תקרב הלום"; לאו ממשה קא אתית, דכתיב ביה 'מה זה בידך'; לאו ממשה קא אתית, דכתיב ביה 'זאתה פה עמוד עמדי'?" - מי שסבו הגיע למדרגה כה עליונה בקרבת אלוקים ובגילויי שכינה, ייעשה כהן לעבודה זרה?

אולם הוא, כנער בעל אישיות חזקה, לא נבהל, וענה להם: "כך מקובלני מבית אבי אבא, לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ואל יצטרך לבריות". כמובן טעה בזה, כפי שמסבירים חז"ל: "הוא סבר לעבודה זרה ממש, ולא היא, אלא - עבודה זרה, עבודה שזרה לו" [כגון שהוא אדם חשוב והמלאכה פחותה ובוזיה].

אם כן, באותה תקופה בה עומד המשכן שילה, כמרכז רוחני לעבודת ד' והקרבת קרבנות, עומד מול זה אותו יהונתן, נכדו של משה רבינו, ומקים מרכז לעבודה זרה, בכל זוהמתה ושחיתותה, ובאופן פומבי רחב. כאישיות כריזמטית ומלאת כוחות, הוא סוחף בעקבותיו המונים מישראל, חוטא ומחטיא, ומהרס את עם ישראל.

לאחר שנים ארוכות, קם דוד ומולך על כל ישראל. מהו הדבר הראשון שהיה עליו לעשות?

לדרכו של שאול, "בכל אשר יפנה ירשיע", ודאי צריך היה, לפני כל מעשה אחר, להביא את יהונתן לדין ולהרגו, כמי שמחטיא והחטיא את הרבים בחטא החמור מכל.

אולם דוד, לעומת זאת, נוהג באופן הפוך לחלוטין - "כיון שראה דוד שממון חביב עליי ביותר מינהו על האוצרות".

והדבר מפליא: זו אחריות של דוד המלך? למנות רשע כזה על אוצרות האומה? וכי לא מצא אדם מתאים יותר לתפקיד זה?

כאן מתגלה כוחו של דוד המלך, מתגלה שיטתו החינוכית בהעלאת כל הכוחות.

כשדוד קם למלוך על כל ישראל, ודאי מוכנים הם כבר, מידי הקב"ה, כל הכוחות הנצרכים להקמת המלכות. כנסת ישראל "כרכא דכולה ביה, ממנו כהניו, ממנו נביאיו, ממנו שריו, ממנו מלכיו", מאצילה היא מתוכה את כל הכוחות והכשרונות, הרוחניים והמעשיים. שבקודש ושבחול, הנצרכים לשם בניינה השלם. כוחות אלו, שהיו קיימים כבר בצורה פרועה ובלתי מכוונת, מבקשים הם עתה את התעלותם והשלמתם, ודוד המלך, "לב כל קהל ישראל", לקוחם, מרוממם ומכוונם לתעודתם.

דוד מלך יודע שכדי להקים כלכלה לאומית ולנהלה בתבונה יש צורך באדם בעל כוחות אדירים של שלטון והנהגה, של כריזמה ויחסי ציבור, של אהבת ממון ושל יכולת לעמוד מול כוחות גדולים של שנאה ותחרות, אינטרסים ומונופולים. צריך אדם הקרוץ מחומר כזה, שיש לו אופי כזה, אדם שאינו יכול להרגיש טוב בלא שסכומים אדירים של כסף יזרמו דרכו. כמובן, כל זה עתיד לשמש את המטרה של קידוש השם הגדול של "ממלכת כהנים וגוי קדוש", אבל בכוונות קדושות ועליונות בלבד לא ייבנה בניין אדיר כזה באומה. 'בחור ישיבה' לא יוכל להיות שר אוצר. לשם זה צריך אדם שחי את הממון, והוא שלם עם זה וזו עבודת ד' שלו.

דוד המלך מחפש אדם כזה ומוצא אותו בדמותו של יהונתן. דוד הכיר מיד את המרגלית המתגלגלת באשפה הזאת, הוא ידע מיד לקרוא את נשמתו, להצביע על הנקודה החיובית המסתתרת בתוך עומק של רשע. דוד יודע שיהונתן עבד "עבודה שהיא זרה לו", הוא

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

לא מצא את מקומו המתאים לגדלות כוחותיו, הוא לא יכל להחניק ולהשתיק כוחות אדירים שבקרבו, ורק משום כך הוא ירד והתדרדר לשפל התהום של זוהמת עבודה זרה. כל אדם ודאי ראה בהיונתן את חלאת המין האנושי, את תסבוכת היצרים ותאוותיהם השפלות ביותר, אולם דוד הסתכל וראה דבר אחר לגמרי. מתוך פריסת הידיעה כולה הוא מוצא בו את הנקודה החיובית ואותה הוא מאמץ, מחזק ומעודד, ומפנה אותה לבניין הקודש של הקמת המלכות בישראל, ומיד - 'ושבואל בן גרשום בן מנשה נגיד על האוצרות', אומרים חזל - זהו יהונתן 'ששב לאל בכל לבו'. הכתוב מעיד עליו, ברוח הקודש, שהוא שב בתשובה אמיתית ופנימית. לעומת זאת, כאשר הועבר מתפקידו, מלהיות ממונה על אוצרות האומה, שוב אין הוא יודע מה לעשות עם כוחותיו האדירים, והוא חוזר ושוקע בזוהמת עבודה זרה. 'כיון שמת דוד עמד שלמה והחליף כל הסנקליטין [-השרים], והחליפו עמהן - חזר לקלקלו הראשון'.

אולם במחיצתו של דוד המלך, עולה הוא עם כל כוחותיו האדירים ושב לכונם למגמתם האידיאלית כפי רצון ד'.

זהו כוחו של דוד המלך! 'יראיך יראוני וישמחו'¹⁶⁴.

"לא גבה לבי"

גם כשעלה דוד לגדולה לא זחה דעתו עליו וזכר תמיד ימיו כרועה, שחקק מטבע שלו 'מקל ותרמיל מכאן ומגדל מכאן'¹⁶⁵.

עניו וחסיד

'וכשם שהיה דוד גיבור חיל ואיש מלחמה בשדה הקרב כך היה גיבור מלחמה ביצרי בני-אדם. וכבר אמרו חז"ל: כל הגדול מחברו - יצרו גדול הימנו (סוכה נב ע"א). הוא דוד העניו בנעוריו: מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך (ש"א יח יח וראה שם כד

164. מתוך: "הישר כדוד". סימן י"א. שיעורים מפי הרב צבי טאו.

165. ב"ר לט יא.

יד), והוא דוד העניו בשיא גדולתו: והייתי שפל בעיני... (ש"ב ו כב): מי אנכי אדני ה' ומי ביתי כי הביאתני עד הלם (שם ז יח). גם בשעת מרידת אבשלום אין הוא חפץ שהארון ילווה אליו. הוא מבקש להשיבו לירושלים ומודיע ברבים מתוך ענוות רוח והכנעה בפני הקב"ה: ואם כה יאמר לא חפצתי בך, הנני יעשה לי כאשר טוב בעיניו (שם טו כו). ונאמנים עלינו דבריו בתהילים מזמור קלא: לא גבה ליבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדלות ובנפלאות ממני. זכה דוד לקיים את מצוות התורה: לבלתי רום לבבו מאחיו (דברים יז כ) ותלה את כל הגדולה שבאה לו לא בזכות עצמו כי אם בזכות ישראל: וידע דוד כי הכינו ה' למלך על ישראל, וכי נשא ממלכתו כעמוד עמו ישראל (ש"ב ה יב)¹⁶⁶.

ענווה זו, הכרת האמת בכל דבר, היא אבן היסוד לדוד לומד התורה ולהיותו שופט¹⁶⁷. דיני ישראל לאורך הדורות הם מזרע בית דוד וככל שאדם צאצא יותר ישיר של דוד סמכותו גדלה¹⁶⁸. לא יפלא שאדם כזה זוכה לחבר שירות ותשבחות ש"היו נאמרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לעולם"¹⁶⁹, הלא הם מזמורי התהילים הנפלאים, המדברים ללב הקוראים בהם, מכל הגוונים, עד היום¹⁷⁰.

ראשית מעשהו של המלך היה כיבוש ירושלים, בה החזיקו עד אז רק חלקית¹⁷¹. נאה למלך המאחד לזכות בירושלים המאחדת ש"לא נתחלקה לשבטים"¹⁷². דוד אף מתקן את הברכה 'על ירושלים עירך'¹⁷³. מתוך כך הכין דוד את היסוד לבנין המקדש¹⁷⁴.

166. דעת מקרא, עמי 122.

167. מועד קטן, טז ע"ב, ברכות ד ע"א.

168. סנהדרין ה' ע"א.

169. מדרש שוחר טוב, סא ג.

170. ש"ב ה ו.

171. שופטים א ז, ש"א יז נ"ד, לעומת יהושע טו ס"ג. להרחבה יעוין במאמרו של ר' לוי סודרי, מרחבים כרך ששי.

172. יומא יב ע"א.

173. ברכות מח ע"ב.

לאור כל האמור לעיל הפרשה הבאה קשה פי כמה:

שמואל ב פרק יא:

ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלאכים וישלח דוד את יואב ואת עבדיו עמו ואת כל ישראל וישחתו את בני עמון ויצרו על רכה ודוד ישב בירושלם. ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד. וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלא זאת בת שבוע בת אליעם אשת אוריה החתי. וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מממאתה ותשב אל ביתה. ותהר האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר הרה אנכי. וישלח דוד אל יואב שלח אלי את אוריה החתי וישלח יואב את אוריה אל דוד. ויבא אוריה אליו וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה. ויאמר דוד לאוריה רד לבינתך ורחץ רגלך ויצא אוריה מבית המלך ותצא אחריו משאת המלך. וישכב אוריה פתח בית המלך את כל עבדי אדניו ולא ירד אל ביתו. ויגדו לדוד לאמר לא ירד אוריה אל ביתו ויאמר דוד אל אוריה הלא מדרך אתה בא מדוע לא ירדת אל ביתך. ויאמר אוריה אל דוד הארץ וישראל ויהודה ישכים בסכות ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חנים ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי חך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה. ויאמר דוד אל אוריה שב בזה גם היום ומחר אשלחך וישב אוריה בירושלם כיום ההוא וממחרת. ויקרא לו דוד ויאכל לפניו וישת וישכרהו ויצא בערב לשכב כמשכבו עם עבדי אדניו ואל ביתו לא ירד. ויהי בבקר ויכתב דוד ספר אל יואב וישלח ביד אוריה. ויכתב בספר לאמר הבו את אוריה אל מזל פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת. ויהי כשמור יואב אל העיר ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם. ויצאו אנשי העיר וילחמו את יואב ויפל מן העם מעבדי דוד וימת גם אוריה החתי. וישלח יואב ויגד לדוד את כל דברי המלחמה. ויצו את

174. שלבים דומים גם מבחינה גיאוגרפית היו בדרונו. ירושלים נכבשה ע"י צה"ל כולו ולא ע"י מחתרת מסויימת.

המלאך לאמר ככלותך את כל דברי המלחמה לדבר אל המלך. והיה אם תעלה חמת המלך ואמר לך מדוע נגשתם אל העיר להלחם הלוא ידעתם את אשר ירו מעל החומה. מי הכה את אבימלך בן ירבשת הלוא אישה השליכה עליו פלח רכב מעל החומה וימת בתבין למה נגשתם אל החומה ואמרת גם עבדך אוריה החתי מת. וילך המלאך ויבא ויגד לדוד את כל אשר שלחו יזאב. ויאמר המלאך אל דוד כי גברו עלינו האנשים ויצאו אלינו השדה ונהיה עליהם עד פתח השער. ויראו ויזרו המוראים המורים אל עבדך מעל החומה וימותו מעבדי המלך וגם עבדך אוריה החתי מת. ויאמר דוד אל המלאך כה תאמר אל יזאב אל ירע בעיניך את הדבר הזה כי כזה וכזה תאכל החרב החזק מלחמתך אל העיר והרסה וחוקהו. ותשמע אשת אוריה כי מת אוריה אישה ותספר על בעלה. ויעבר האבל וישלח דוד ויאספה אל ביתו ותהי לו לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר עשה דוד בעיני ה'.

שמואל ב פרק יב:

וישלח ה' את נתן אל דוד ויבא אליו ויאמר לו שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד ראש. לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד. ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קמנה אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו יחדו מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת. ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקריו לעשות לארח הבא לו ויקח את כבשת האיש הראש ויעשה לאיש הבא אליו. ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי ה' כי בן מות האיש העשה זאת. ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל. ויאמר נתן אל דוד אתה האיש כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי משחתיך למלך על ישראל ואנכי הצלתך מיד שאול. ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך ואתנה לך את בית ישראל ויהודה ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה. מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיני בעיני את אוריה החתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה ואתו הרגת בחרב בני עמון. ועתה לא תסור

חרב מביתך עד עולם עקב כי בותני ותקח את אשת אוריה החתי להיות לך לאשה. כה אמר ה' הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשך לעיניך ונתתי לרעך ושכב עם נשך לעיני השמש הזאת. כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש. ויאמר דוד אל נתן חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות. אפס כי נאץ נאצת את איבי ה' בדבר הזה גם הבן הילוד לך מות ימות. וילך נתן אל ביתו ויגף ה' את הילד אשר ילדה אשת אוריה לדוד ויאנש. ויבקש דוד את האלהים בעד הנער ויצם דוד צום ובא ולן ושכב ארצה. ויקמו זקני ביתו עליו להקימו מן הארץ ולא אבה ולא ברא אתם לחם. ויהי ביום השביעי וימת הילד ויראו עבדי דוד להגיד לו כי מת הילד כי אמרו הנה בהיות הילד חי דברנו אליו ולא שמע בקולנו ואך נאמר אליו מת הילד ועשה רעה. וירא דוד כי עבדיו מתלחשים ויבן דוד כי מת הילד ויאמר דוד אל עבדיו המת הילד ויאמרו מת. ויקם דוד מהארץ וירחץ ויסך ויחלף שמלתו שמלתיו ויבא בית ה' וישתחו ויבא אל ביתו וישאל וישימו לו לחם ויאכל. ויאמרו עבדיו אליו מה הדבר הזה אשר עשית בעבור הילד חי צמת ותבך וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם. ויאמר בעוד הילד חי צמתי ואבכה כי אמרתי מי ידע יחנני וחנני ה' וחי הילד. ועתה מת למה זה אני צם האוכל להשיבו עוד אני הלך אליו והוא לא ישוב אלי. וינחם דוד את כת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא ותקרא את שמו שלמה וה' אהבו. וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה'.

לדעת האברבנאל¹⁷⁵ חטא מלכנו בחטאים חמורים מאוד, אך מאחר שהודה מייד (בניגוד לשאול בשעתו), וחזר בתשובה שלמה, נמחל לו. אין ספק שההודאה המיידית 'חטאתי' והחלל שמותיר בעקבותיו הכתוב לאחר מילה זו, נושאים בחובם עוצמה אדירה, כדברי המדרש:

175. במסקנות דיונו בפרק.

ימי גרם לדוד לבא לעולם הבא? פיו שאמר חטאתי¹⁷⁶.

דרך זו של האברבנאל, מנסה להצמד לפשוטו של מקרא, אך התמיהות רבות. המרכיזות שבהן הן, כמובן, כיצד חטא דוד בגילוי-עריות ושפיכות-דמים?

הגמרא¹⁷⁷ טוענת שבת-שבע לא הייתה אשת-איש, מאחר שיכל היוצא למלחמת בית-דוד כותב גט כריתות לאשתו. כמו כן אין כאן רצח, מכיוון שאוריה התחייב מיתה כמורד במלכות. טיעונים אלה דוחה האברבנאל בדברי רב: "רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד". לדעתו, רחוקים הדברים מהפשט.

אכן, הדברים צריכים הבנה.

המלבי"ם¹⁷⁸ מאריך להוכיח את דברי חז"ל בכתובים ובסברה: "אמנם עם ההשקפה הנכונה דעת חכמינו ז"ל מוכרחת, שאם הייתה אשת-איש, איך לקחה אח"כ לאישה, והלא היא אסורה לבועל, ואיך צם והתפלל שיחיה הבן הנולד שהוא ממזר, ואיך נתקבלה תשובתו והאישה האסורה לו מדין תורה עומדת בביתו והרי זה כטובל ושרץ בידו, ואיך בחר ה' מזרע הנולד מהאישה הזאת שבט מושלים זיקרא שמו ידידיה וה' אהבו".

דברים נכוחים אלו מקלים מאשמת דוד, אך עדיין אין המעשה כולו מתאים לדוד*.

נראה שניתן לבאר בדרך זו: וודאי שאין דוד נכשל בניסיון פשוט. אם לדברינו עד כה, מעלתו של דוד היא ראיית פוטנציאל הטוב של הכל, ניתן להבין שהניסיון הוא בדיוק בזה. דוד פוגש את האישה שהוא חש ויודע שממנה עתיד הוא להביא לעולם את זרע מלך המשיח ואת

176. מדרש שוחר טוב, נא א.

177. שבת נו ע"א.

178. מלבי"ם יא, ג.

* וראה מאמרו של הרב אביגדר נבנצל שליט"א, בקובץ נתיבי מרחבים - ד' (המערכת).

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

בונה המקדש, והוא צודק! אלא שכרגע היא נשואה לאדם אחר. האם זה מה שימנע את התקדמות ההיסטוריה? האם לא נשלחו משמיימים התיירוצים' ההלכתיים הנכונים ללקיחת בת-שבע?

דוד סבר שהוא מבצע מצווה למען עם ישראל והאנושות כולה. בזה מובן כיצד אין דוד מבין מייד את הנמשל, ל'כבשת הרש'. אין לו כל נקיפות מצפון, כי סבור הוא שמעשיו גואלים את העולם. כך גם מובן קושי נוסף: דומה ש'ההלך' במשל נתן לא מתאים לנמשל. לכאורה היה צריך להיות שהעשיר עצמו יאכל את הכבשה, כפי שדוד נהנה מבת-שבע בעצמו. מכאן ניתן להבין, שהעשיר אינו זוכה כבשה כדי לאוכלה, אלא כדי לתת להלך' כמצוות הכנסת-אורחים - כפי שדוד חטא למען העולם כולו, בלהיטותו להופעת בית המקדש.

גם מהבחינה האישית, נדמה לדוד שהוא מושיעה של בת-שבע:

בת-שבע, נכדה לאחיתופל, הושאה לאוריה בקטנותה, הרבה לפני בת-מצווה¹⁷⁹. סביר מאוד ששידוך בין גיבור המלך ומשפחת יועצו, הם נישואין פוליטיים. לא מקרה הוא שבמשל נתן בת-שבע מופיעה ככבשה תמה חסרת-אונים שאיש אינו שואל לדעתה על הרועה. כשהמלך שולח את אוריה לביתו, אין הלה נחפו שמה. ישן הוא עם עבדי אדוניו - ולא בביתו. המלבי"ם כדרכו מדייק בלשון הכתוב: 'ותשמע אשת אוריה כי מת אוריה אישה, ותספוד על בעלה'. מספרים לבת-שבע שמת 'אישה', לשון קירבה וחביבות, אך היא סופדת (טקס ללא בכי!), על 'בעלה', אדוניה ומצווה. כדי לרדת לעומק ההבדל, די לנו שנזכור את דברי הנביא הושע 'והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי'¹⁸⁰.

אמנם חז"ל¹⁸¹ ירדו לעומקם של דברים וחיהו את ההלך עם יצר הרע.

179. סנהדרין סט ע"ב.

180. הושע ב י"ט.

181. מובא ברש"י במקום.

אך לדוד היה נדמה שבמעשיו, להם נשלחו מ'שמיי'ם היתרים. גואל הוא את הפרט ואת הכלל, מאפשר הוא באבחנתו העמוקה את תרומתה של בת-שבע לאומה ולעולם.

כיוון שבעיקרו של דבר דוד צודק, אכן ה' אוהב את שלמה. דוד מתפלל על הנער הילוד - על הדורות הבאים שבשבים היה הכל. העונש 'את הכבשה ישלם ארבעתיים' בא על הדור הבא, מידה כנגד מידה. דוד חטא למען הדורות הבאים, אך צאצאים שמופיעים בצורה כזו, זקוקים לטיהור רב.

הן אמרו ז"ל (סנהדרין קז.) "ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד אלא שאכלה פגה" (פירוש שלקחה טרם זמנה כפרי בסר). והענין הוא שהבחין ברוח קדשו שראויה היא לו, ואף נבראה לו להיות לאשה. ושממנה עתידים לצמוח מלכות בית דוד ומלך המשיח, ונתכוון בלקיחתה לשם בנין תכלית הבריאה. (וכבר אמרו רז"ל בשבת נ"ו. שלא היה בה איסור אשת איש, כי אוריה כתב לה גט כריתות כיוצאי מלחמה). אבל בשאיפתו המופלגת למצוה גדולה זו, טעה בבחינת דחיקת השעה, ולא חש להרגשת ההגבלה שבזמן. וכזה מבואר מדוע לא הרגיש בחטאו כלל עד שנאמר מפורש מפי נתן הנביא בשם ה' ¹⁸².

לפי הסבר זה, מובן הפרק בתהילים ¹⁸³ המספר לנו על תשובתו של דוד:

"הרב כבסני מעווני ומחטאתי טהרני. כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד. לך לברך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תוכה בשפטך".
 "לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי".

דוד מתפלל וטוען שחטא בחילול ה' בלבד ("עקב כי בזיתני") - ביצוע מצווה הבאה בעבירה. הוא מבקש לב טהור לדעת להבחין

182. מכתב מאליהו חלק ב' עמ' 250.

183. תהילים נא.

דוד המלך - קים לדמותו של מנהיג

במעשה הרצוי לה ומרבה להזכיר את בית המקדש: 'היטיבה ברצונך את ציון, תבנה חומות ירושלים. אז תחפוץ זבחי-צדק עולה וכליל, אז יעלו על מזבחך פרים'. אפשר להבין את הקשר למעשה בת שבע, אם נזכור שבית המקדש, מפעלו של שלמה, הוא ממטרת נישואים אלה.¹⁸⁴

אחרי!

המלבי"ם רואה בפסוק המקדים לפרשת בת-שבע אם כל חטאת: זיהי לתשובת השנה, לעת צאת המלאכים, וישלח דוד את יואב ואת עבדיו עמו, ואת כל ישראל, וישחיתו את בני עמון, ויצורו על רבה - ודוד יושב בירושלים¹⁸⁵, ש"ע"י שישב המלך בביתו ולא הלך בעצמו ללחום מלחמת ה', בא מעשה זה לידו¹⁸⁶. והיו לו כל הסיבות לצאת: הזמן המתאים למלחמה, עבר זמן רב (שנה), זו מלחמה כוללת, המצור ארוך ודוד יושב בירושלים - ישן ומטייל¹⁸⁷.

אין אדם יכול לעשות מעשה רב לתועלת אומתו במצב כזה.

זה מסביר את 'מרד אוריה': לדעת התוספות¹⁸⁸ הסרוב ללכת הביתה הוא מרד. ותמוה: לוחם אידיאליסט, המסרב לקבל חופשה מיחידה קרבית, מורד יקרא? לדעת רש"י¹⁸⁹, המרד הוא בביטוי 'אדוני יואב'. על כך תמהים בעלי התוספות: לא התכוון אוריה להמליך את יואב ומה מרד הוא זה?

ניתן להוסיף: יואב עצמו מכיר באדנות דוד וכיצד תיחשב הכרה באדנותו מרד?

184. דיון מקיף בסוגייתנו נמצא בחוברות מגדים, יח יט, הוצאת מכון יעקב הרצוג.

185. ש"ב יא א.

186. מלבי"ם במקום.

187. מלבי"ם במקום.

188. שבת ט ע"א.

189. שבת ט ע"א.

נראה לומר שאוריה, ששהה בלילה "עם כל עבדי אדוני", שמע את הרכילות האחרונה. דוד הרי קרא לבת שבע ע"י מלאכים, ואם כן, אולי ניתן להבין את דברי אוריה לדוד כך: ¹⁹⁰ "הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות ואדוני יואב... על פני השדה חונים (הוא אדוני, שבשדה הוא חונה ולא אתה המטייל בגגות) ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות ולשכב עם אשתי" ¹⁹¹ (כמוך?) חייך וחי נפשך ¹⁹² אם אעשה את הדבר הזה", בכך מתאחדים פירושי רש"י ותוספות. אוריה אכן מתריס בגלוי כנגד דוד, מורד במלכות בשעת מלחמה, דוד נענש רק על כך שהוא חורץ גורלות לברו, מנותק מהעם: "שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנת" ¹⁹³.

אכן, השתמטות זו מהמלחמה מאד יוצאת דופן בחייו של דוד המלך.

מימי משה רבינו, שביקש מנהיג "אשר יצא לפניהם" ¹⁹⁴, נהג מנהיגי ישראל לצאת ולסכן נפשם בראש העם, שאין נפש המנהיג האמיתי יקרה בעיניו מנפש האדם הפשוט. דוד בדרך כלל הצטיין בכך, "וכל ישראל ויהודה אוהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם" ¹⁹⁵.

במרד אבשלום מציע דוד "...יצוא אצא גם אני עמכם", והעם מגיב: "ויאמר העם לא תצא כי אם... ימתו חצינו לא ישימו אלינו לב". אכן, במות דוד תאבד מטרת המלחמה, ולכן הצעתו של דוד נראית תמוהה למדי.

אמנם אם נזכור שמרד אבשלום הוא חלק מהעונש על מעשה בת שבע שנבע מהזנחת העם במלחמה, נבין את רצונו של דוד לכפר בתשובת-המשקל.

190. בסוגריים פירושונו לפסוק.

191. לא צורת דיבור ראויה כלפי מלך.

192. זלזול חמור, השווה "חי פראה" - "אם יחיה פרעה", בראשית מב ט"ו ורש"י שם.

193. שבת נו ע"א.

194. במדבר כז יז ורש"י שם.

195. ש"א יח טז.

דוד המלך - קיום לדמותו של מנהיג

אם אי-פעם זלולתי בחיי חיילי, לא אהיה אלא כקטן שבהם לעת סכנה.

אלא שהעם מזכיר לדוד שגם בעורף יש תפקיד: "ועתה טוב כי תהיה לנו מעיר לעזור"¹⁹⁶.

כשדוד נמצא בסכנה ממשית מישבי הפלישתים, "נשבעו אנשי דוד לו לאמור, לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל"¹⁹⁷. נחלקו רשי ורד"ק אם הדבר היה בתחילת ימי דוד (כהתנהגותו הרגילה של דוד אז), או בסוף ימיו (שאז יש לראות בהסתכנותו תיקון של הזנחת הלוחמים בבני עמון). לכאורה מצב אידיאלי: המלך רוצה לצאת והעם מונע ממנו. אך חז"ל דורשים מדוד גם כאן רמה עילאית של הכרה בערכם של חיי הזולת: "ואמרו חז"ל: שגיון לדוד אשר שר לה"¹⁹⁸ כי היתה תביעה על דוד שמדמה עצמו לשאול והרי שאול ידע שיוצא ומת במלחמה ויצא, ואילו בדוד נאמר לא תצא עוד איתנו למלחמה"¹⁹⁹.

אמנם שיטת טיפוח הכוחות מבלי לכבלם לעתים, מסוכנת.

נשוב ונתבונן בישר כדוד:

יש שגם דוד המלך נאלץ, בכאב רב, לדכא כוחות כבירים באומה: וגם אתה ידעת את אשר עשה לי יואב בן-צרויה אשר עשה לשני צבאות ישראל... ויהרגם... ולא תורד שיבתו בשלום שאול"²⁰⁰. בדומה לכך מצווה דוד לגבי שמעי. וכי זו הצוואה שמשאיר דוד לשלמה?

על כרחנו נאמר: המצב הגיע למשבר.

196. ש"י יח ג.

197. שם כא יז.

198. תהילים כ.

199. ילקוט מעם לועז ומדרש שוחר טוב.

200. מלכים א, ב ה.

שיטתם של בני צרויה הקשים²⁰¹ היא "אעברה נא ואסירה את ראשו"²⁰², "אכנו נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו"²⁰³ ובעיקר "יקח יואב שלושה שבטים בידו ויתקעם בלב אבשלום"²⁰⁴. יואב טוען שדוד הוא רך לבב מדי, נושא פנים לכל ומגזים בכך: "הובשת היום את פני כל עבדיך הממלטים את נפשך... לאהבה את שונאיך ולשנוא את אוהביך... כי ידעתי היום כי לו אבשלום חי וכולנו היום מתים כי אז ישר בעיניך ועתה קום נא ודבר על לב עבדיך, כי בה' נשבעתי, כי אינך יוצא אם ילין איש אתך הלילה ורעה לך זאת מכל הרעה אשר באה עליך מנעוריך ועד עתה"²⁰⁵. ודוד מקבל את דרישת יואב, שר הצבא האמיץ ורב ההשראה.

אך הצורך בלוחמה ודיכוי כוחות הוא זמני. שפיכות הדמים בעולם צריכה להגיע אל סופה²⁰⁶, וודאי שכך הדבר במחלוקת פנימיות בעם ישראל, שיש למצות בהן את כל הדרכים האחרות. מגיע עידן חדש: "הוא יהיה איש מנוחה... כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו"²⁰⁷.

יואב לא מסוגל להתרגל למלכות כזו: "כי יואב נטה אחרי אדוניה, ואחרי אבשלום לא נטה"²⁰⁸: "מאי לא נטה? שבקש לנטות ולא נטה מאי טעמא? עדיין לחלוחית של דוד קיימת"²⁰⁹. "יואב מפחד מפני אבשלום, משום שהוא עצמו כמעט נכשל בו. מלחמתו באבשלום היא מלחמה נגד יצרו שלו. רק דוד שאינו שרוי בתוך המאבק, רואה את

201. ש"ב יג לט.

202. שם טז ט.

203. ש"א כו ח.

204. ש"ב יח יד.

205. ש"ב יט ח.

206. שם ה י.

207. דברי הימים א, כב ט.

208. מלכים א, ב כח.

209. ילק"ש קעב.

דוד המלך - קים לרמותו של מנהיג

הדברים בכללותם, ולכן נותרים בלבו אהבה ורחמים²¹⁰. יואב הוא אופוזיציה מסוכנת מדי לשלמה הרך ומשוח מלך. כואב, אך אין ברירה.

שמעי בן גרא מוגבל בתנועותיו לירושלים²¹¹, העיר המאוחדת, שלא יפרוץ שוב בעזותו. ואין ספק, שגם אם מצאנו תפקיד אלוקי בקללת שמעי את דוד, אין הדבר פוטר מעונש על חטאו בבחירתו החופשית²¹².

את גדלותו של דוד המלך בליקוט הכוחות ממצה הפיסקה הבאה:
עין איה, שבת נו א:

"...מכרח הוא הדבר לשלימות המלכות שיהיו נמצאים כל הכוחות הנפשיים כאוצר הגדול של נפש המלך, וגם כוחות רעים לא יחבנו להיזת חסרים... היסוד לכוחות של אבירות וקשיות לב, שרק כשהם נצרפים ונמתקים הם מוצאים מקום הגון ומסודר בהנהגה... אבל כל כך היא כוללת, עמרה של מלכות בית דוד, עד שהיא נמשלת להבריאה בכללה, שלא יתכן שתחסר בה כללות הכוחות להרע, כשם שלא יחסר לה שום כח טוב, ומכללות הכל תעמוד במילואה אח"כ על האושר והטוב...".

"עת מלחמה ועת שלום"

כפי שתאר אותו הרב קוק באורות ישראל פרק ה':

ראויה היא האנושיות שתתאחד כולה למשפחה אחת, וחרלו או כל התגרות וכל המדות הרעות היצאות מחילוקי עמים וגבולותיהם. אבל העולם צריך להעידון התמציתי, שהאנושיות משתכללת על ידו בעושר הצביונים המיוחדים של כל אומה. וזה החסרון תשלום כנסת

210. עוז מלך עמוד 349.

211. מלכים א, ב לו.

212. בהרחבה: מהרשי"א לסנהדרין ה ע"ב ד"ה כנגד יהודה.

ישראל, שתכונתה היא כמין אוצר-רוחות גדול הכולל בקרבו כל כשרון וכל נפיש חוח עליזנה. ובמילואה הגמור של כנסת ישראל יהיה שמור בעולם, ביחוד ע"י קישורה עם כל העולם כולו, כל הטוב שיצא מפלוגת עממים, ושוב לא ימצא כל צורך בהתפלגות הממשית, והיו כל העמים הכלליים חמיכה אחת, ועל גביהם בתור אוצר קדוש, ממלכת כהנים וגוי קדוש, סגולה מכל העמים, כאשר דבר ד'.

דוד ניסה להתחיל באומות שהוא עצמו מיטבן:

שמואל א פרק כב:

וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים. וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה.

טבעי לחזור לשורשים, אבל האכזבה נוראה וכן גם הנקמה:

מואב סיר רחצי לפי שבשעה שברח דוד מפני שאול הולך אביו ואמו אל מלך מואב כי היה ירא מפני שאול והיה בוטח בהם לפי שהיה מרות המואביה הה"ד (שמואל א כב) וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר אל מלך מואב יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים ואומר (שם שמואל א' כ"ב) וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה ולכך קראו סיר מה הבשר מתעכל בסיר כך נתעכלו שם שהרגם מלך מואב ולא נמלט מהם אלא אח אחד לדוד שברח אצל נחש מלך בני עמון ושלה מלך מואב אחריו ולא רצה ליתנו והוא החסד שעשה נחש עם דוד ולפיכך נתגרה עם המואבים הה"ד (שם שמואל ב ח) ויד את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית ומלא החבל להחיות ותהי מואב לדוד לעבדים נושאי מצחה.²¹³

הרצח הבוגדני של משפחתו מאלץ את דוד לנקוט אמצעים

213. במדבר רבה פרשה יד ד"ה א ביום השביעי.

דוד המלך - קיים לדמותו של מנהיג

תקיפים: יש עניין בעולם למואב, אבל אין הוא יכול לבוא לידי ביטוי עכשיו. אין רצח כזה של משפחת הטוען לכתר ביהודה יכול להתרחש ללא הסכמה לאומית, ולכן יש להרוג בהם²¹⁴. אבל שמא שארית פלטה לאנושות בבני עמון, שהצילו את אחיו?

ויהי אחרי כן וימת מלך בני עמון וימלך חנן בנו תחתיו. ויאמר דוד אעשה חסד עם חנן בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנצמו ביד עבריו אל אביו ויבאו עבדי דוד ארץ בני עמון. ויאמרו שרי בני עמון אל חנן אדניהם המכבד דוד את אבך בעיניך כי שלח לך מנחמים הלא בעבור חקור את העיר ולרגלה ולהפכה שלח דוד את עבריו אלך. ויקח חנן את עבדי דוד ויגלה את חצי זקנם ויברת את מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם. ויגדו לדוד וישלח לקראתם כי היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך שבו בירחו עד יצמח זקנכם ושבתם. ויראו בני עמון כי נבאשו בדוד וישלחו בני עמון וישכרו את ארם בית רחוב ואת ארם צובא עשרים אלף רגלי ואת מלך מעכה אלף איש ואיש טוב שנים עשר אלף איש. וישמע דוד וישלח את זאב ואת כל הצבא הגברים²¹⁵.

האנושות עוד לא בשלה: "אמר לו הקב"ה: אתה תעבור על דברי? ואני כתבתי: לא תדרוש שלומם וטובתם, ואתה עושה עמו גמילות-חסד! אל תהי צדיק הרבה, שלא יהא אדם מוותר על התורה... סוף בא לידי בזיון ויקח חנן את עבדי דוד ויגלה את חצי זקנם... ובא לידי מלחמה"²¹⁶.

דוד נאלץ להשלים עם המציאות העגומה:

"עניני המלחמות, אי אפשר היה כלל, בשעה שהשכנים כולם היו

214. שני שלישי, אולי כנגד 3 שותמים באדם - הקב"ה, אביו ואמו (קדושין ל ע"ב) כשם שהם צמצמו 2 מ- 3 אלו, מעניש אותם דוד ומשאיר רק כנגד ה' - יש להם תפקיד בעולם.

215. ש"ב פרק י.

216. במדבר רבה, כא ו.

זאבי ערב ממש שרק ישראל לא ילחם, שאו היו מתקבצים ומכלים ח"ו את שאריתם; ואדרכא היה מוכרח מאוד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות. רק עם צפיה להביא את האנשיזות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה²¹⁷.

אך דוד אינו נבהל מהמלחמות. הוא יודע אפילו ללמוד ולהתעלות בעזרת ההתמודדויות:

והנצח "זו מפלטה של בבל, וכן הוא אומר: וי נצחם" וגו' (שם).
 תנועה נצחית אי אפשר שתהיה כי אם באפן שלא יהיה נמצא כל מנגד ומפריע, וכאשר נפגש בדרך התנועה המין מנגדים ומפריעים הלא בהכרח תפסק. אמנם כזאת תהיה עומדת נצח, אם תהיה ערוכה באפן זה, שכל כח מפריע יהיה דוקא בהפרעתו ובנגודו מוסיף לה כח, או תלך מחיל אל חיל, ותהיה נצחית לתכלית הנעלה של מעשה דק ונפלאותיו, עם כלל המין האנושי, להביאו לאשרו הנרצה. ישנם מנגדים רבים וגדולים, מנגדים מעמים רבים שחפצים לסמות אורו של עולם. אמנם עצת ד' היא נפלאת כ"כ, עד שהוכן מראש, שכל ההסתערות של ההתנגדות אל התכלית הכללית, המתכוונת ע"י ישראל, תהפך לכח עוקר את המתנגד עצמו ומוסיף כח ואור אל חפץ ד' שיצא לאור. כזה הוכנה ההבטחה של הנצחיות לעצת ד' העומדת לעד, כמה שהיא מנצחת את כל מתנגד לה, ופועלת להוציא מעצם הנגוד תוספת כח. המדות והתכונות הנמצאות בעמים, שעמדו מאז בצרים לישראל, ובנצחונם עליהם הטביעווחותמם של תכונותיהם באיזה רשם בישראל, הנה אלו התכונות עצמן צריכות הנה לשמש הקדושה והשלמות, כמו הגבורה והנקמה במקום הראוי, וכן יתר התכונות, שישראל מוציאם מעמים הסובכים אותם, וגם מאותם שעמדו לבלעם, שדוקא ע"י כח שליטתם עליהם באו לידי תכונת שלמותם הכללית, שצריכה להקיף את כל הצדדים שראוי לעם עולם, שיעמד לנם ואור גויים. א"כ

217. אגרות ראייה א עמוד ק.

דוד המלך - קיים לדמותו של מנהיג

הנצח בא מכח הוספת הכת, שהושפע מצד המנגד עצמו, וכזה יתנבר ישראל ברוחו לגרום מפלחה של כבל, שהתהללה באליליה, ובקשה להגדיל על ד' אלהי ישראל, כי הועילה, אמנם, ההתנברות של העמים, המתנגדים לרוח ישראל, עליהם להקנותם אותם הצדדים הנצרכים להם לשכלולם, "וי נצחם על בגדי". הנה זאת היא תכונת התנועה הנצחית, שמכל מפריע ומתנגד לה מוסיפה אומץ להגביר חיל²¹⁸.

הכל יבוא על מקומו מתוך שלום ואחדות פנימיים, בהנהגת דוד מלכנו.

יחזקאל פרק לז:

ויהי דבר ה' אלי לאמר. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל חברו חבריו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית ישראל חברו חבריו. וקרב אתם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך. וכאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלא תגיד לנו מה אלה לך. דבר אלהם כה אמר אדני ה' הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושכבתי ישראל חברו חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו אחד ביד. והיו העצים אשר תכתב עליהם בידך לעיניהם. ודבר אליהם כה אמר אדני ה' הנה אני לקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אתם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם. ועשיתי אתם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיה יהוה עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד. ולא יממאו עוד בגלוליהם ובשקוציהם ובכל פשעיהם והושעתני אתם מכל מושבתיהם אשר חטאו בהם וטהרתני אותם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים. ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם. וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי לעקב אשר ישבו בה אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם ובני

218. עולת ראייה, חלק א, עמודים רל-רלא.

בניהם עד עולם ודוד עבדי נשיא להם לעולם. וכתתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם ונתתים והרביתי אותם ונתתי את מקדשי בתוכם לעולם. והיה משכני עליהם והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם. וידעו הגוים כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם.

ביבליוגרפיה

ילקוט מעם לועז, וגשל, ירושלים, תשל"ז.
ילקוט שמעוני, ירושלים, תשי"ב.
מאמרי ראייה, אגרות ראייה, הרב קוק.
אישי התנייך, ר' ישי חסידה.
עוז מלך, הוצאת מדרשת הגולן, 1994, הרב יגאל אריאל.
אם הבנים שמחה, הרב יששכר טייכטל.
ספר התודעה, ר' אליהו כי טוב.
מקראות גדולות, פירושי אברבנאל, מלבי"ם ודעת מקרא.
נתיב בינה, הרב יעקובסון.
בנתיבות המדרש, הרב קופרמן.
איש האמונה, הרב סולוביצ'יק.
הישר כדוד, משעורי הרב צבי טאו, הוצאת קרן חוסן ישועות.

בע"פ:

הרב אלחנן סמט, מעלה אדומים.
הרב שלמה אבינר, בית אל.

כמו כן המחנכים: חגי לובר, בית אל.
יובל ריבלין, ירושלים.

עבודה זו לא היתה מגיעה לידי גמר לולא מסירותם של: מיכל פלג - אורנית, מורתי שתחיה, נצחיה פלג - רעיתי שתחיה, משה פלג - אחי היקר.